เอกสารวิชาการ (Concept Paper)
กิจกรรมถอดบทเรียน

เรื่อง พุทธรักษาโมเดล: ถอดรหัสให้รู้ชัด...เงินวัดไปไหน

จัดทำโดย กลุ่ม 5 พุทธรักษา

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรม

หลักสูตรการบริหารงานยุติธรรมระดับกลาง รุ่นที่ 21 (ยธก.21)

สถาบันพัฒนาบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม สำนักงานกิจการยุติธรรม

ประจำปี 2569

‘คุ้มครองศรัทธา: ปฏิรูปเงินวัดด้วยระบบที่โปร่งใส’

ปัญหาหลัก: ช่องว่างเชิงโครงสร้างของเงินทำบุญ

เงินสดส่วนใหญ่อยู่นอกระบบตรวจสอบ

ความโปร่งใสเกิดเพียงบางส่วน
นำสู่ความเคลือบแคลง

สังคมยังคงตั้งคำถามต่อการบริหารเงินวัด
เพราะไม่มีข้อมูลที่ครบถ้วนมายืนยัน

ไม่ใช่ปัญหาพฤติกรรม
แต่คือช่องว่างของระบบ

ขาดกลไกที่ออกแบบมาเพื่อนำเงินสดเข้า
สู่ระบบที่ตรวจสอบได้ตั้งแต่ต้นทาง

ทางออกเชิงระบบ: นวัตกรรมคุ้มครองศรัทธา

นวัตกรรม “ตู้บุญชัวร์”
ไม่ใช่แค่ตู้บริจาค แต่เป็นระบบที่นำเงินสด
เข้าสู่กระบวนการกำกับดูแลโดยอัตโนมัติ

หลักการ SURE

สร้างแรงจูงใจด้วย

คือสัญลักษณ์แห่งความน่าเชื่อถือ
เปลี่ยนการตรวจจับเป็นการสร้างความภูมิใจให้วัด

ขับเคลื่อนผ่าน Regulatory Sandbox

เริ่มทดลอง ในวงจำกัดเพื่อเรียนรู้
ปรับปรุงและสร้างการยอมรับ
ลดแรงกระแทกต่อระบบเดิม

พุทธรักษาโมเดล + ตู้บุญชัวร์ + มาตรฐานวัดบุญชัวร์
ไม่ใช่การควบคุมวัด แต่คือการคุ้มครองศรัทธาด้วย
เคารพศาสนา และยังยืนระบบที่ตรวจสอบได้

NotebookLM

เอกสารนำเสนอในรูปแบบ One Page Summary

พุทธรักษาโมเดล: ถอดรหัสให้รู้ชัด...เงินวัดไปไหน

ยธก.21 กลุ่ม 5 พุทธรักษา

1. **<u>ที่มาและความสำคัญของปัญหา</u>**

ปัญหาที่นำไปสู่การคิดค้นพุทธรักษาโมเดลเกิดจากวิกฤตศรัทธาของประชาชนต่อพระสงฆ์จากกรณีการทุจริตและการยักยอกเงินวัดมูลค่ามหาศาลเพื่อประโยชน์ส่วนตัวของพระสังฆาธิการระดับสูง ที่สะท้อนให้เห็นถึงช่องโหว่เชิงโครงสร้างโดยเฉพาะการที่เจ้าอาวาสมีอำนาจเบ็ดเสร็จในการจัดการศาสนสมบัติแต่เพียงผู้เดียว ขณะที่วัดส่วนใหญ่ยังขาดระบบการตรวจสอบบัญชีโปร่งใส อีกทั้งยังมีปัญหาข้อกฎหมายทั้งในประเด็นทั้งสถานะของพระสงฆ์ว่าเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐตามกฎหมาย ว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตอันจะมีหน้าที่ในการยื่นบัญชีทรัพย์สินหรือไม่ ตลอดจนข้อจำกัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติที่ไม่มีอำนาจตรวจสอบบัญชีวัดโดยตรง ส่งผลให้วัดมีความเสี่ยงที่จะกลายเป็นแหล่งแสวงหาผลประโยชน์หรือแหล่งอาชญากรรมและการฟอกเงิน กลุ่มพุทธรักษาจึงเห็นความจำเป็นเร่งด่วนในการสร้างระบบ "ผู้คุ้มกันที่มีประสิทธิภาพ แบ่งออกเป็น 2 นวัตกรรม ได้แก่

1.นวัตกรรมหลักคือ“กระบวนการและระบบบริหารจัดการและเปิดเผยบัญชีทรัพย์สินของวัดและพระสงฆ์ต่อสาธารณชน” ซึ่งประกอบด้วย 6 แนวทางที่มุ่งเน้นการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาสร้างความโปร่งใสโดยไม่สร้างภาระให้พระสงฆ์เกินจำเป็น ประกอบด้วย 1) การใช้ระบบบริจาคอิเล็กทรอนิกส์ (e-Donation) และกำหนดให้เงินบริจาคตั้งแต่ 10,000 บาทขึ้นไปต้องผ่านบัญชีธนาคารเท่านั้น 2) พัฒนาระบบลงทะเบียนทรัพย์สินของวัด 3) การใช้จ่ายค่าสาธารณูปโภคโดยหักผ่านบัญชีวัดโดยตรง 4) การใช้แพลตฟอร์มบัญชีในการจัดทำบัญชีรายรับ – รายจ่ายของวัดทุกแห่งเป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ 5) ตรวจสอบและเปิดเผยทรัพย์สินของพระสงฆ์ระดับปกครองและไวยาวัจกร สำหรับทรัพย์สินที่มีมูลค่าตั้งแต่ 50,000 บาทขึ้นไป โดยข้อมูลทั้งหมดจะถูกเชื่อมโยงเข้าสู่ Dashboard “เงินวัดไปไหน?” เพื่อให้ประชาชนสามารถติดตามการเคลื่อนไหวของทรัพย์สินวัดที่สนใจได้โดยสะดวก

2. นวัตกรรมสนับสนุนมุ่งเน้น “การพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัด” และการปรับปรุงโครงสร้างการตรวจสอบผ่าน 5 แนวทางสำคัญ คือ 1) แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัด ที่มีผู้ทรงคุณวุฒิด้านบัญชีและตัวแทนชุมชนร่วมถ่วงดุลอำนาจ 2) ยกระดับทักษะด้านการบัญชีและ 3) การรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล (MIDL) ให้แก่พระสงฆ์และไวยาวัจกรผ่านหลักสูตรที่ได้รับการรับรองและขึ้นทะเบียนวุฒิวิชาชีพ 4) จัดตั้งหน่วยงานตรวจสอบระดับกรมแยกออกจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบทรัพย์สินของวัดโดยเฉพาะ และ 5) เพิ่มโทษสำหรับพระสงฆ์ที่ทุจริตในฐาน “ทำให้ศาสนาเสื่อมเสีย”ในประมวลกฎหมายอาญา

กลุ่ม 5 พุทธรักษา ได้ศึกษาและพิจารณาแนวทางการขับเคลื่อนนวัตกรรม “พุทธรักษาโมเดล: เงินวัดไปไหน?” ที่มุ่งเน้นการกอบกู้ศรัทธาและลดความเคลือบแคลงสงสัยต่อพระพุทธศาสนาในมุมของการทุจริตและการใช้จ่ายเงินวัดที่ไม่โปร่งใส ด้วยการปรับปรุงกระบวนการบริหารเงินและทรัพย์สินของวัดให้เป็นไปอย่างเปิดเผยและโปร่งใสมากที่สุด โดยตระหนักถึงภาระของผู้เกี่ยวข้องที่ต้องนำนวัตกรรมดังกล่าวไปใช้ เช่น การจัดทำบัญชีมาตรฐาน การเปิดเผยข้อมูลทางการเงิน และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการตรวจสอบ อย่างไรก็ดี แม้นวัตกรรมเหล่านี้จะมีความถูกต้องในเชิงหลักการ แต่การนำไปปฏิบัติจริงกลับเผชิญข้อท้าทายเชิงโครงสร้างหลายประการ อาทิ โครงสร้างอำนาจภายในวัด วัฒนธรรมศรัทธาที่ทำให้การตรวจสอบเป็นเรื่องอ่อนไหว ความแตกต่างวัดขนาดใหญ่และวัดขนาดเล็ก รวมถึงข้อจำกัดของรัฐในการกำกับดูแลกิจการคณะสงฆ์โดยไม่กระทบต่อหลักเสรีภาพทางศาสนา

งานศึกษาชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและเสนอ “นวัตกรรมการขับเคลื่อน” (Driving Innovation) ที่ทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมระหว่างนวัตกรรมเชิงเครื่องมือของพุทธรักษาโมเดลด้วยการออกแบบกระบวนการทดลอง การสร้างแรงจูงใจ และการปรับโครงสร้างการบริหารให้สอดคล้องกับบริบทที่หลากหลายของวัด โดยมุ่งเน้นไปที่การเพิ่มศักยภาพของการขับเคลื่อนพุทธรักษาโมเดลในมิติของการบริหารจัดการเงินของวัด คำนึงถึงความเชื่อมั่นศรัทธาจากพุทธศาสนิกเพื่อให้พระศาสนาปลอดพ้นจากมลทินอันจะนำมาสู่การลดทอนบทบาทและศรัทธาต่อบวรพุทธศาสนา ดังนี้

มิติที่ 1 มุ่งเน้นการขับเคลื่อนนวัตกรรมเพื่อลดปัจจัยเสี่ยงอันอาจนำมาสู่ปัญหาด้านพฤติกรรมการบริจาคและทัศนคติของพุทธศาสนิกชน โดยจะเห็นได้จากข้อเท็จจริงว่า พฤติกรรมการทำบุญของพุทธศาสนิกชนที่ยังนิยมบริจาคเป็นเงินสด และมีทัศนคติว่า “ถวายแล้วไม่ควรถาม” ทำให้แรงสนับสนุนจากภาคประชาชนต่อระบบตรวจสอบและการเปิดเผยข้อมูลยังมีจำกัด นวัตกรรมของพุทธรักษาโมเดลซึ่งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของสังคมในการทำหน้าที่เป็น “ผู้คุ้มกัน” ตามแนวคิดอาชญาวิทยา จึงยังไม่สามารถสร้างพลังทางสังคมได้เต็มที่ในบริบทวัฒนธรรมไทยปัจจุบัน อันนำมาซึ่งการคิดค้นวิธีการหรือนวัตกรรมเสริมเพื่อเพิ่มศักยภาพในการลดความเสี่ยง ได้แก่ การกำหนดช่องทางการรับเงินสดด้วยตู้บริจาคที่สร้างความโปร่งใส ตรวจสอบได้

มิติที่ 2 การสร้างความเชื่อมั่นและลดแรงต้านจากความเคลือบแคลงสงสัยต่อร่มบวรพุทธศาสนา กล่าวคือ แม้นวัตกรรมของพุทธรักษาโมเดลจะมีเป้าหมายเพื่อฟื้นฟูความศรัทธา แต่ในระยะเปลี่ยนผ่านกลับต้องเผชิญกับแรงต้านและความไม่ไว้วางใจจากทั้งภายในและภายนอกวัด อันเป็นผลสืบเนื่องจากกรณีทุจริตเงินวัดและพฤติกรรมไม่เหมาะสมของพระผู้ใหญ่จำนวนมากในช่วงที่ผ่านมา สภาพปัญหาดังกล่าวทำให้การนำนวัตกรรมไปใช้อาจถูกมองว่าเป็นการเพิ่มภาระหรือเป็นการ “ตรวจสอบคณะสงฆ์” มากกว่าการพัฒนาเชิงระบบ ส่งผลให้การยอมรับและความร่วมมือยังไม่เกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง กลุ่ม 5 พุทธรักษาจึงพบว่า ปัญหาความเชื่อถือศรัทธาไม่อาจเรียกได้โดยการกำหนดมาตรการเชิงลบ เช่น การกำหนดโทษและการบังคับใช้กฎหมายเท่านั้น แต่ยังรวมถึงมาตรการส่งเสริมให้เกิดแรงจูงใจ การสร้างหลักประกันความเชื่อมั่น และการสร้างสัญลักษณ์ที่เปรียบเสมือนกับเครื่องหมายที่ทำให้พุทธศาสนิกสามารถทราบมาตรฐาน

กลางที่มีความน่าเชื่อถือได้ ดังเช่น กรณีของมาตรฐานอุตสาหกรรม หรือมาตรฐานของการบริหารองค์กร ด้วยเหตุนี้ จึงเกิดเป็นนวัตกรรมที่มุ่งสร้างมาตรฐาน และสร้างแรงจูงใจ ตลอดจนส่งเสริมภาพลักษณ์ต่อวัดที่ได้รับเงินบริจาค

โมเดลดังกล่าวมีความสอดคล้องกับกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 – 2580) เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐที่มุ่งสร้างความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และระบบข้อมูลที่เป็นมาตรฐานในการบริหารทรัพย์สินวัด อันเป็นการขยายหลักธรรมาภิบาลสู่ภาค ศาสนสถานะ ทั้งยังสัมพันธ์กับแผนการปฏิรูปประเทศตามรัฐธรรมนูญ ด้านการปฏิรูปด้านการบริหารราชการแผ่นดินและด้านกฎหมาย โดยเสนอให้มีระบบกำกับดูแล การเปิดเผยข้อมูล และกลไกตรวจสอบที่ชัดเจน ด้านการต่อต้านการทุจริตและประพฤติมิชอบด้วยการลดช่องว่างการใช้ดุลพินิจและความเสี่ยงที่จะเปิดให้เกิดการทุจริต ด้วยการเสนอให้เปิดเผยบัญชีทรัพย์สินพระสังฆาธิการ การกำหนดระบบตรวจสอบทรัพย์สินไวยาวัจกร เพิ่มสภาพบังคับทางกฎหมาย ตลอดจนสนับสนุนการปฏิรูปด้านสังคมผ่านการยกระดับมาตรฐานความรับผิดชอบขององค์กรทางศาสนา ปลูกฝังวัฒนธรรม "ไม่ทนต่อการทุจริต" ให้เกิดขึ้นในทุกภาคส่วนของสังคม ไม่เว้นแม้แต่ในองค์กรทางศาสนา

2. <u>วัตถุประสงค์ในการศึกษา</u>

2.1 เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหาจากเอกสาร "พุทธรักษาโมเดล: เงินวัดไปไหน”

2.2 เพื่อศึกษาและวิเคราะห์นวัตกรรมในการบริหารจัดการเงินและทรัพย์สินของวัดที่มีใช้ในปัจจุบัน

2.3 เพื่อสร้างต้นแบบการบริหารจัดการนวัตกรรมการแก้ไขปัญหา: การปฏิรูปการบริหารจัดการเงินสดของวัดด้วย “ตู้บุญชัวร์”

3. <u>วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง</u>

3.1 ข้อเท็จจริง

สืบเนื่องจากปี 2568 ที่กลุ่ม 5 พุทธรักษาได้นำเสนอนวัตกรรม “พุทธรักษาโมเดล: เงินวัดไปไหน?” เพื่อตอบโจทย์ความเสี่ยงด้านการทุจริตและความไม่โปร่งใสในการบริหารจัดการเงินและทรัพย์สินของวัด ซึ่งอาจนำไปสู่การกระทำความผิดหรือบั่นทอนความเชื่อมั่นของประชาชนต่อพระพุทธศาสนา โดยบูรณาการหลักธรรมาภิบาลสมัยใหม่ร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อยกระดับระบบบริหารจัดการให้โปร่งใส ตรวจสอบได้ และยั่งยืน นวัตกรรมดังกล่าวประกอบด้วย 1 ส่วนสำคัญ ได้แก่

(1) ส่วนหลักด้านระบบและกระบวนการ มุ่งพัฒนาการจัดการเงินบริจาค การขึ้นทะเบียนทรัพย์สิน การใช้จ่าย การเปิดเผยข้อมูล และการเชื่อมโยงข้อมูลผ่านแพลตฟอร์มกลาง “เงินวัดไปไหน?” เพื่อให้ประชาชนสามารถตรวจสอบได้ และ (2) ส่วนสนับสนุนด้านบุคลากรและกฎหมาย มุ่งเสริมสร้าง

ศักยภาพผู้เกี่ยวข้อง เช่น พระสงฆ์ ไวยาวัจกร และคณะกรรมการวัด ตลอดจนส่งเสริมกลไกการกำกับดูแลและการปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

นวัตกรรมที่พัฒนาต่อยอดในระยะถัดไปนี้ จึงมุ่งศึกษาช่องว่างเชิงโครงสร้างของการกำกับดูแล “เงินสดบริจาค” ซึ่งยังอยู่นอกระบบตรวจสอบดิจิทัล โดยวิเคราะห์แนวทางบูรณาการกลไกเทคโนโลยี มาตรฐานบัญชีวัด และองค์ความรู้ด้านธรรมาภิบาล เพื่อออกแบบระบบที่สามารถติดตาม ตรวจสอบ และอธิบายเส้นทางเงินวัดได้ครบวงจร อันนำไปสู่ความโปร่งใส ความน่าเชื่อถือ และความเชื่อมั่นของสาธารณชนอย่างยั่งยืน

3.2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา

3.2.1 ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (Diffusion of Innovation Theory) กล่าวถึงหัวใจสำคัญของการทำให้คนยอมรับนวัตกรรม โดยแบ่งกลุ่มผู้ใช้งานจากช่วงเวลาตัดสินใจออกเป็น 5 กลุ่ม คือ กลุ่มบุกเบิกและกลุ่มล้ำสมัย (Innovators & Early Adopters) เน้นการทดลองและสร้าง “ต้นแบบความสำเร็จ” กลุ่มทันสมัย (Early Majority) เน้นการแสดงให้เห็นถึง “ประโยชน์ที่จับต้องได้” ส่วนกลุ่มตามสมัยและกลุ่มล้าหลัง (Late Majority & Laggards) เน้นการสร้าง “มาตรฐาน” และ “ความง่าย” จนปฏิเสธไม่ได้ และทฤษฎีนี้ยังได้แบ่งกระบวนการตัดสินใจ เพื่อยอมรับนวัตกรรมออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นความรู้ (Knowledge) ขั้นการโน้มน้าวใจ (Persuasion) ขั้นตัดสินใจ (Decision) ขั้นดำเนินการ (Implementation) และ ขั้นการยืนยัน (Confirmation) เพื่อวางกลยุทธ์ที่แตกต่างกัน โดยจะเห็นได้ว่า การสร้างนวัตกรรมและจูงใจเพื่อให้ผู้คนยอมรับคือ ไม่พยายามชักจูงหรือ “ขาย” ทุกกลุ่มพร้อมกัน แต่เน้นไปที่กลุ่ม Early Adopters เพื่อสร้างแรงเหวี่ยง (Momentum) ทางสังคม[1]

3.2.2 ทฤษฎีการจำลองการยอมรับเทคโนโลยี (Technology Acceptance Model: TAM) เป็นแบบจำลองที่อธิบายปัจจัยที่ส่งผลต่อความตั้งใจใช้งานและความพึงพอใจต่อระบบเทคโนโลยี โดยมีหัวใจหลักคือ การรับรู้ถึงประโยชน์ (Perceived Usefulness) และการรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน (Perceived Ease of Use) ซึ่งเป็นตัวกำหนดทัศนคติ (Attitude) และความตั้งใจ (Intention) นำไปสู่การยอมรับหรือปฏิเสธเทคโนโลยีนั้นๆ [2]

---

[1] ทฤษฎีการแพร่กระจายของนวัตกรรม (Diffusion of Innovation Theory) โดย Everett M. Rogers (Rojers, 2003) ออนไลน์. https://www.innercorner.com/HomeRoom/Content/Diffusion-of-Innovation สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2569

[2] แนวความคิดและวิวัฒนาการของแบบจำลองการยอมรับการใช้เทคโนโลยี. ออนไลน์. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/stou-sms-pr/article/view/11933 สืบค้นเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2569

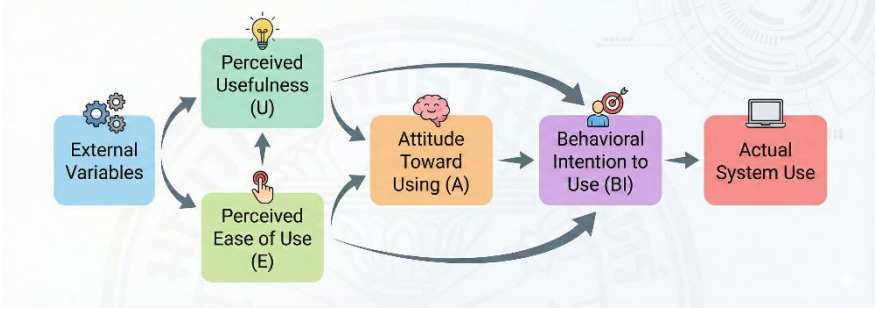

ภาพที่ 1 แบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยี

3.2.3 แนวคิดระบบนิเวศนวัตกรรม (Innovation Ecosystem) ระบบนิเวศนวัตกรรม (Eco-innovation system) เป็นแบบจำลองทางด้านเศรษฐกิจ ที่เป็นความสัมพันธ์ซับซ้อนที่เกิดขึ้นระหว่างภาคส่วนที่มีเป้าหมายในการทำงานคือ การทำให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรม ในบริบทนี้ภาคส่วนต่าง ๆ ที่กล่าวถึงจะรวมถึงแหล่งวัสดุ (เงินทุน เครื่องมือ สิ่งอำนวยความสะดวก ฯลฯ) และทุนมนุษย์ (พนักงาน นักวิจัย อุตสาหกรรม ผู้แทนอุตสาหกรรม ฯลฯ) ที่ประกอบกันเป็นหน่วยงาน หรือสถาบันที่เข้าร่วมโครงการ (เช่น ผู้สนับสนุนด้านเงินทุน (Venture Capital : VC) สถาบันวิจัยเพื่อการวิจัยอุตสาหกรรม ศูนย์ความเป็นเลิศของรัฐบาลกลางหรือภาคอุตสาหกรรม

นวัตกรรมจะอยู่รอดได้ต้องมี Environment ที่สนับสนุนไม่ว่าจะเป็น: Policy & Regulation: กฎหมายหรือระเบียบที่เอื้ออำนวย (Sandbox) Funding & Resource: แหล่งเงินทุนและทรัพยากร Partnership: การเชื่อมโยงระหว่าง ภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา (Triple/Quadruple Helix Model)

ภาพที่ 2 ภาพจำลองโครงสร้างระบบนิเวศนวัตกรรม

ทั้งนี้ ในภาพรวมนั้น การพัฒนานวัตกรรมการบริหารจัดการเงินวัด ควรตั้งอยู่บนกรอบแนวคิดหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) ซึ่งมุ่งเน้นความโปร่งใส (Transparency) ความรับผิดชอบตรวจสอบได้ (Accountability) การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Participation) และประสิทธิภาพใน

การบริหารจัดการ (Effectiveness) เพื่อให้การใช้ทรัพยากรสาธารณะเกิดประโยชน์สูงสุดและลดความเสี่ยงต่อการทุจริต[3]

3.3 การประยุกต์แนวคิดและทฤษฎีในการศึกษานี้

นวัตกรรมการบริหารจัดการเงินวัด “พุทธรักษาโมเดล” และตู้บุญชัวร์ ใช้แนวคิด Diffusion of Innovation ในการออกแบบกลยุทธ์เพื่อสร้างแรงเหวี่ยงทางสังคม โดยเริ่มจากกลุ่ม Early Adopters และสร้างต้นแบบความสำเร็จเพื่อดึงดูดกลุ่มผู้ใช้งานอื่น ๆ ใช้ Technology Acceptance Model (TAM) ประเมินความง่ายต่อการใช้งานและประโยชน์ของตู้บุญชัวร์ ทำให้ผู้ใช้งานยอมรับเทคโนโลยีได้รวดเร็ว นอกจากนี้ ใช้แนวคิด Innovation Ecosystem ในการเชื่อมโยงวัด ภาครัฐ ทุน และชุมชน เพื่อสร้างระบบสนับสนุนนวัตกรรมอย่างยั่งยืน และยึด หลักธรรมาภิบาล (Good Governance) เพื่อสร้างความโปร่งใส ตรวจสอบได้ มีส่วนร่วม และลดความเสี่ยงทุจริต

4. <u>ระเบียบวิธีการศึกษา</u>

รายงานการศึกษานี้ได้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) โดยกำหนดกรอบการวิเคราะห์ปัญหาการบริหารจัดการเงินวัด ปัญหาเชิงโครงสร้าง (Structural Problem) ของระบบกำกับดูแลและระบบข้อมูล ด้วยการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) โดยรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิที่มีความน่าเชื่อถือและหลากหลาย (Data Triangulation) ประกอบด้วย เอกสารเชิงนโยบาย ได้แก่ รายงานการพิจารณาศึกษาของคณะกรรมาธิการการศาสนา วุฒิสภา และเอกสารทางการของหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง และ เอกสารทางวิชาการ ได้แก่ งานวิจัย บทความวารสาร และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพย์สินในทางพุทธศาสนา โดยเอกสารดังกล่าวถูกใช้เป็นฐานข้อมูลเพื่อสะท้อนสภาพการบริหารจัดการเงินวัดในทางปฏิบัติ ซึ่งข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ถูกนำมาวิเคราะห์ในลักษณะของการวิเคราะห์เส้นทางการเงินควบคู่กับเส้นทางข้อมูล โดยพิจารณาตั้งแต่ขั้นตอนการรับเงินทำบุญ การบันทึกข้อมูล การจัดเก็บ การนำฝาก การใช้จ่าย ตลอดจนการรายงานและการตรวจสอบ การจัดวางเชิงโครงสร้างดังกล่าวช่วยให้สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่า เงินทำบุญรูปแบบใดถูกแปลงเป็นข้อมูลในระบบ และเงินรูปแบบใดยังคงอยู่นอกขอบเขตของการกำกับดูแลเชิงข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการโดยการเชื่อมโยงข้อเท็จจริงที่ปรากฏจากเอกสารต่าง ๆ กับกรอบแนวคิดด้านธรรมาภิบาล ความโปร่งใส และความไว้วางใจของสาธารณชน เพื่ออธิบายข้อจำกัดของมาตรการและนวัตกรรมที่มีอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะนวัตกรรมที่ครอบคลุมเฉพาะเงินบริจาคผ่านช่องทางดิจิทัล แต่ยังไม่สามารถครอบคลุมเงินทำบุญที่เป็นเงินสดซึ่งเป็นส่วนสำคัญของระบบจริง เพื่อให้ผลการศึกษาสามารถใช้เป็นฐานในการกำหนดข้อเสนอเชิงนโยบายและการออกแบบแนวทางการยกระดับการกำกับดูแลเงินวัดที่เหมาะสมกับบริบททางศาสนาและสังคมของประเทศ

---

[3] Lasky, Jack. EBSCO Knowledge Advantage (2024) Good governance. ออนไลน์. https://www.ebsco.com/research-starters/social-sciences-and-humanities/good-governance สืบค้นเมื่อ 13 กุมภาพันธ์ 2569

5. **<u>บทวิเคราะห์</u>**

5.1 สรุปสาระสำคัญจากเอกสาร "พุทธรักษาโมเดล: เงินวัดไปไหน"

"พุทธรักษาโมเดล" เป็นโมเดลที่ออกแบบมาเพื่อแก้ไขปัญหาความไม่โปร่งใสในการบริหารจัดการเงินและทรัพย์สินของวัด โดยที่มาของปัญหาเกิดจากช่องว่างทางกฎหมาย กล่าวคือ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ให้อำนาจเจ้าอาวาสอย่างกว้างขวางในการจัดการทรัพย์สิน แต่ขาดระบบตรวจสอบ (Auditing) ที่มีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดคดีทุจริตเงินวัดและการฟอกเงินบ่อยครั้ง

"พุทธรักษาโมเดล" ได้วางกลไกหลักโดยเน้นการใช้ระบบ "บัญชีเดียว" และการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เก็บข้อมูลรายรับ-รายจ่าย (E-Donation และระบบบัญชีคอมพิวเตอร์) ประกอบกับ การใช้หลักธรรมาภิบาลที่มุ่งเน้นความโปร่งใส (Transparency) และการตรวจสอบได้ (Accountability) โดยให้ภาคประชาชนหรือคณะกรรมการวัดที่มีความรู้ด้านบัญชีเข้ามามีส่วนร่วม ไม่ปล่อยให้เป็นภาระ ของพระสงฆ์เพียงรูปเดียว โดยใช้ระบบบริหารจัดการการเงินและบัญชีวัด เปลี่ยนระบบการจัดการเงิน จากแบบเดิมที่มักเก็บเป็นเงินสดหรือไม่มีบัญชีชัดเจนให้เข้าสู่ระบบดิจิทัล ใช้การจัดทำบัญชี 3 มิติ แยกประเภทเงินเข้า-ออก (เงินทำบุญทั่วไป, เงินวัตถุประสงค์เฉพาะ, เงินมูลนิธิ) มีระบบตรวจสอบรายจ่าย มีหลักฐานการจ่ายเงินที่ชัดเจนผ่านระบบธนาคาร ลดการใช้เงินสด (Cashless) การรายงานผล โดยแสดงงบการเงินรายเดือน/รายปี ให้คณะกรรมการวัดและชุมชนรับทราบ และยังใช้กลไกการมีส่วนร่วมและเทคโนโลยี โดยจัดให้มี คณะกรรมการบริหารวัด (Lay Committee) โดยการคัดเลือกคนในชุมชนที่มีความรู้ด้านบัญชีหรือการเงินเข้ามาช่วยพระสงฆ์ดูแลเงิน เพื่อลดภาระพระและเพิ่มความโปร่งใส มีแอปพลิเคชัน/แพลตฟอร์ม โดยใช้เทคโนโลยีในการบันทึกข้อมูลการทำบุญ (E-Donation) ซึ่งเชื่อมโยงกับกรมสรรพากรเพื่อสิทธิประโยชน์ทางภาษีของผู้บริจาค มีกระบวนการสื่อสาร การสร้าง "ธรรมนูญวัด" หรือข้อตกลงร่วมกันระหว่างวัดกับชุมชนเรื่องการใช้จ่ายเงิน

จากการศึกษาจากเอกสาร ผู้ศึกษากลุ่มที่ 5 ได้วิเคราะห์ความเหมาะสมของ "พุทธรักษาโมเดล" เห็นว่าสามารถกอบกู้ศรัทธาของประชาชนได้ในยุคที่สังคมตั้งคำถามกับ "เงินบริจาค" โมเดลนี้ช่วยสร้างความชัดเจนว่า เงินทุกบาทถูกนำไปใช้ตามวัตถุประสงค์ เช่น บำรุงศาสนสถาน หรือสงเคราะห์ชุมชน สอดคล้องกับระเบียบของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นการนำระเบียบที่มีอยู่เดิมมาทำให้เป็นรูปธรรมด้วยนวัตกรรมดิจิทัล ซึ่งง่ายต่อการส่งรายงานบัญชีประจำปี และยังเป็นการลดภาระและมลทินให้พระสงฆ์ ช่วยให้พระสงฆ์ไม่ต้องยุ่งเกี่ยวกับเงินสดโดยตรง (ตามหลักพระธรรมวินัย) โดยใช้ระบบธนาคารและคณะกรรมการฆราวาสดูแลแทน เช่นนี้ "พุทธรักษาโมเดล" เหมาะสมอย่างยิ่งในเชิงหลักการ และถือเป็น "นวัตกรรมเชิงโครงสร้าง" ที่จำเป็นสำหรับพุทธศาสนาไทยในปัจจุบัน แต่จุดอ่อนและประเด็นท้าทาย "พุทธรักษาโมเดล" ก็ยังมีจากแรงต้านจากภายใน เจ้าอาวาสหรือผู้มีอิทธิพลในบางวัดอาจมองว่าเป็นการ "จ้องจับผิด" หรือการรุกล้ำอำนาจการปกครองคณะสงฆ์ ประเด็นความซับซ้อนของระบบ หากโมเดล

ออกแบบมาให้ต้องทำบัญชีเหมือนบริษัทเอกชน วัดขนาดเล็กในชนบทจะขาดบุคลากร (ไวยาวัจกร) ที่มีความรู้ด้านนี้ ทำให้ปฏิบัติจริงไม่ได้ และข้อจำกัดทางเทคโนโลยี ซึ่งวัดในพื้นที่ห่างไกลอาจเข้าถึงระบบออนไลน์ได้ยาก และความเสี่ยงเรื่องความปลอดภัยของข้อมูล (Cyber Security) หากระบบฐานข้อมูลส่วนกลางไม่แข็งแรงพอ เช่นนี้ ผู้ศึกษากลุ่มที่ 5 จึงสามารถสรุปประเด็นปัญหาท้าทายของ "พุทธรักษาโมเดล" ดังนี้

1. ระบบเงิน - บัญชีวัด (ทำมาตรฐานขั้นต่ำ)
2. คณะกรรมการดูแลทรัพย์สินวัด (เปิดตู้บริจาค)
3. ระบบติดตามเงินบริจาค
4. สร้างแรงจูงใจเป็นนวัตกรรม Good Governance “Temple Sandbox”

5.2 นวัตกรรมในการบริหารจัดการเงินและทรัพย์สินของวัดที่มีใช้ในปัจจุบัน

จากการรวบรวมข้อมูลของผู้ศึกษากลุ่มที่ 5 พบว่าในปัจจุบันมีการนำนวัตกรรมหลัก คือ กระบวนการและระบบบริหารจัดการและเปิดเผยบัญชีทรัพย์สินของวัดและพระสงฆ์ต่อสาธารณชน และนวัตกรรมสนับสนุน คือ การพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัด ตามแนวทางของ "พุทธรักษาโมเดล" มาใช้อย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ ระเบียบและแนวปฏิบัติในการบริหารบัญชีวัด ตามมาตรฐานสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและมหาเถรสมาคม และการเผยแพร่ความรู้สมุดภาพอินโฟกราฟิก "ความรู้คู่วัด" ของสำนักงานกิจการยุติธรรม ผู้ศึกษากลุ่มที่ 5 จึงได้นำมาศึกษาและวิเคราะห์ได้ดังนี้

5.2.1 ระเบียบและแนวปฏิบัติในการบริหารบัญชีวัด ตามมาตรฐานสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและมหาเถรสมาคม

จากการศึกษาพบว่า ระเบียบนี้เน้นการสร้างระบบบัญชีที่เป็นมาตรฐานเพื่อความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และลดปัญหาการใช้เงินบริจาคผิดวัตถุประสงค์ โดยมีประเด็นหลัก 4 เสาหลักการบริหาร ซึ่งประกอบด้วย การรับเงิน (Receiving) การจ่ายเงิน (Spending) การบันทึกบัญชี (Accounting) และการบริหารทรัพย์สิน (Asset Management) มีการจัดการเงินสดและธนาคาร โดยใช้หลักการว่าเงินสดที่เกิน 100,000 บาท ต้องฝากธนาคารในนามวัดเท่านั้น ห้ามใช้ชื่อบุคคลต่อท้าย อำนาจการถอนเงิน ต้องมีผู้ลงนามอย่างน้อย 3 ท่าน (เจ้าอาวาส ไวยาวัจกร และบุคคลที่เจ้าอาวาสเห็นสมควร) โดยการถอนต้องใช้ 2 ใน 3 และหนึ่งในนั้นต้องมีเจ้าอาวาสเสมอ มีระบบบัญชีมาตรฐาน โดยวัดต้องจัดทำบัญชี 3 แบบหลัก ได้แก่ บัญชีรายรับ-รายจ่าย (เงินสด) บัญชีรายรับ-รายจ่าย (เงินฝากธนาคาร) และรายงานเงินคงเหลือประจำเดือน การรายงานผลต้องสรุปและนำส่งรายงานประจำปี (งบรับ-จ่าย และรายงานเงินคงเหลือ) ต่อสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด (พศจ.) ภายในวันที่ 20 มกราคมของปีถัดไปโดยมีการนำแนวคิดด้านการสร้างความโปร่งใสและธรรมาภิบาล (Transparency & Governance) เพื่อแก้ปัญหาความเคลือบแคลงใจของสังคมเกี่ยวกับการบริหารเงินวัด โดยมีหลักการย่อย คือ การมีส่วนร่วม กำหนดให้มีการตั้ง

คณะกรรมการ (เช่น ไวยาวัจกร หรือผู้แทนวัด) อย่างน้อย 3 ท่าน เพื่อร่วมตรวจสอบการเปิดตู้บริจาคและการถอนเงิน มีการแยกแยะทรัพย์สินโดยเน้นแนวคิดที่ว่า "เงินวัดไม่ใช่เงินส่วนตัวของพระ" จึงต้องฝากเงินในบัญชีชื่อวัดเท่านั้น เพื่อแยกบัญชีทรัพย์สินของวัดออกจากบัญชีส่วนตัวของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ให้เด็ดขาด แนวคิดด้านการบริหารความเสี่ยงและการควบคุมภายใน (Internal Control) เพื่อให้การจัดการเงินบริจาคเป็นไปอย่างปลอดภัย ลดโอกาสการรั่วไหลหรือการสูญหาย หลักการ Double Check โดยการถอนเงินต้องใช้ลายเซ็น 2 ใน 3 ของกรรมการ และต้องมีเจ้าอาวาสร่วมด้วยเสมอ เพื่อเป็นการคานอำนาจและตรวจสอบซึ่งกันและกัน ข้อจำกัดการถือเงินสด โดยการกำหนดให้ถือเงินสดได้ไม่เกิน 100,000 บาท (หรือตามที่กำหนด) เป็นการลดความเสี่ยงต่อการสูญหายหรือการถูกโจรกรรม และบังคับให้เงินเข้าสู่ระบบธนาคารที่ตรวจสอบย้อนหลังได้ แนวคิดด้านการบริหารจัดการเชิงมาตรฐาน (Standardization) เปลี่ยนจากการทำบัญชีตามความสะดวกของแต่ละวัด มาเป็นการใช้มาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ การจัดหมวดหมู่รายรับ-รายจ่าย แบ่งประเภทเงินให้ชัดเจน (เงินแผ่นดิน เงินผลประโยชน์วัด เงินบริจาค) เพื่อให้ง่ายต่อการทำรายงานส่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ระบบรายงานตามกำหนดเวลา มีการกำหนดให้ส่งรายงานประจำปีภายในวันที่ 20 มกราคม เพื่อให้เกิดวินัยในการบริหารจัดการข้อมูล

แนวคิดการปรับปรุงตามวัตถุประสงค์ (Purpose-Driven Management) เน้นย้ำว่า "เงินบริจาคต้องถูกใช้ตามความประสงค์ของผู้บริจาค" (Donor's Intent) มีการจัดทำบัญชีแยกประเภทเพื่อให้มั่นใจว่า เงินบริจาคเพื่อสร้างโบสถ์ จะไม่ถูกนำไปใช้ผิดวัตถุประสงค์อื่น ซึ่งเป็นประเด็นที่มักเกิดปัญหาในอดีต แนวคิดการปรับตัวสู่ยุคดิจิทัล (Digital Transformation) ส่งเสริมการใช้ระบบเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการบริหารจัดการ ระบบ e-Donation เพื่อให้การบริจาคผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ส่งข้อมูลตรงไปยังกรมสรรพากร ช่วยให้เกิดความแม่นยำในการลดหย่อนภาษีและลดการสัมผัสเงินสดของเจ้าหน้าที่ จะเห็นได้ว่า แนวคิดเหล่านี้มุ่งหวังจะเปลี่ยนภาพลักษณ์ของวัดจากการบริหารงานแบบ "ศรัทธาส่วนบุคคล" ไปสู่การเป็น "นิติบุคคลที่มีระบบบริหารจัดการที่เป็นมืออาชีพ" เพื่อรักษาความศรัทธาและความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในระยะยาว

ผู้ศึกษากลุ่มที่ 5 เห็นว่า ระเบียบและแนวปฏิบัติในการบริหารบัญชีวัดนี้ มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับกฎหมาย โดยอ้างอิงตามตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม และกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง ซึ่งกำหนดให้เจ้าอาวาสและไวยาวัจกรมีหน้าที่และความรับผิดชอบตามกฎหมายอาญาในฐานะเจ้าพนักงาน มีโครงสร้างการควบคุมที่ชัดเจน มีการแยกประเภทรายรับเป็น 3 แหล่ง คือ เงินแผ่นดิน เงินผลประโยชน์ เงินการกุศล ทำให้การใช้เงินเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้บริจาคได้ชัดเจนขึ้น เกิดความโปร่งใส โดยมีกรรมการเปิดตู้บริจาคอย่างน้อย 3 ท่าน มีระบบบันทึกรายรับ-รายจ่ายที่ตรวจสอบได้ ลดข้อครหาเรื่องการจัดการเงินบริจาค การกำหนดให้มีคณะกรรมการ 3 ท่านในการถอนเงิน มีความเหมาะสมในการสร้างระบบ Check and Balance และการใช้ระบบ e-Donation ช่วยลดโอกาสการทุจริต เป็นมาตรฐานเดียวกัน ทำให้วัดทั่วประเทศมีรูปแบบบัญชีที่ตรวจสอบได้ง่ายโดยหน่วยงานกลาง เกิด

เป็นระบบฐานข้อมูลกลางที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พศ.) มีข้อมูลสถานะทางการเงินของวัดทั่วประเทศที่เป็นรูปแบบเดียวกัน ทำให้ง่ายต่อการวางแผนงบประมาณอุดหนุน มีการป้องกันความเสี่ยงและสอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย โดยการแยกบัญชีวัดออกจากบัญชีส่วนตัวช่วยรักษาวัตรปฏิบัติของสงฆ์ในเรื่องการไม่ยึดติดในทรัพย์สินส่วนตัวโดยการบังคับให้ฝากเงินในชื่อวัด ซึ่งช่วยป้องกันการปะปนระหว่างทรัพย์สินส่วนตัวของพระสงฆ์และทรัพย์สินของวัด และยังเป็นการคุ้มครองเจ้าอาวาสและไวยาวัจกร เนื่องจากการปฏิบัติตามระเบียบที่ชัดเจนช่วยป้องกันความเสี่ยงทางกฎหมาย (เช่น มาตรา 157) เนื่องจากสถานะความเป็น "เจ้าพนักงาน" ตามกฎหมาย นอกจากนี้ จะเห็นว่ามีความเหมาะสมกับยุคสมัยโดยการนำระบบ e-Donation มาใช้สอดคล้องกับพฤติกรรมสังคมไร้เงินสดและช่วยเรื่องการลดหย่อนภาษีอัตโนมัติ

จุดอ่อนหรือช่องว่าง (Gaps) ที่พบจะเป็นเรื่องของช่องว่างทางทักษะ (Skill Gap) ภาระงานเอกสาร โดยวัดขนาดเล็กหรือวัดป่าที่ไม่มีบุคลากรที่มีความรู้ด้านบัญชีอาจมองว่าเป็นภาระที่ซับซ้อน ทำให้การจัดทำ "รายงานเงินคงเหลือประจำเดือน" ตามแบบฟอร์มเป็นไปได้ยาก ความยุ่งยากในการเบิกจ่าย ขั้นตอนการถอนเงินที่ต้องใช้ลายเซ็นร่วมกันอาจทำให้ขาดความคล่องตัวในกรณีฉุกเฉิน นอกจากนี้ ในเรื่องทักษะการบริหารจัดการ โดยจะเห็นว่า วัดหลายแห่งยังขาดทักษะและความรู้ในการจัดทำบัญชีตามมาตรฐานใหม่ ซึ่งอาจนำไปสู่ข้อผิดพลาดโดยไม่ได้ตั้งใจ การควบคุมภายในนั้น แม้จะมีระเบียบ แต่หากขาดการตรวจสอบ (Audit) ที่เข้มงวดจากหน่วยงานภายนอกเป็นระยะ ระบบบัญชีอาจเป็นเพียงการทำเอกสารให้ครบถ้วนตามระเบียบเท่านั้น ซึ่งเป็นช่องว่างด้านการตรวจสอบ (Audit Gap) โดยปัจจุบันเน้นไปที่การ "ส่งรายงาน" แต่กระบวนการ "ลงพื้นที่ตรวจสอบความถูกต้อง" (Field Audit) ของ พศจ. ยังมีข้อจำกัดด้านบุคลากรการเข้าถึงเทคโนโลยี: การผลักดันระบบ e-Donation หรือการรายงานผ่านระบบออนไลน์อาจเป็นอุปสรรคสำหรับวัดในพื้นที่ห่างไกลที่เข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้ยาก นอกจากนี้ ประเด็นของการจัดการทรัพย์สินที่ไม่ใช่เงินสด ระเบียบเน้นหนักที่ "เงิน" แต่ช่องว่างยังอยู่ที่การบริหารจัดการ "ธรณีสงฆ์" หรือ "กัลปนา" (ที่ดินวัด) ซึ่งมีความซับซ้อนทางกฎหมายมากกว่า

5.2.2 การเผยแพร่ความรู้สมุดภาพอินโฟกราฟิก "ความรู้คู่วัด" ของสำนักงานกิจการยุติธรรม

คู่มือ "ความรู้คู่วัด" จัดทำโดยสำนักงานกิจการยุติธรรม มุ่งให้ความรู้ทางกฎหมายแก่พระสงฆ์และไวยาวัจกร เพื่อลดความเสี่ยงทางกฎหมายและสร้างความโปร่งใสในการบริหารจัดการวัด โดยมีการดำเนินการจัดทำหนังสือ "ในกฎหมายมีธรรม" และ "ความรู้คู่วัด" ถือเป็นการเสริมสร้างความรู้แบบ 2 มิติ คือ ทั้งด้านจริยธรรม/กฎหมายทั่วไป และด้านปฏิบัติการ (Accounting & Practice) โดยหนังสือ "ในกฎหมายมีธรรม" ได้มีดำเนินการแล้วเมื่อเดือนธันวาคม 2567 โดยผลิต 10,000 เล่ม จัดส่ง 76 จังหวัดให้วัดทั่วประเทศ วัดละ 100 เล่ม และมีการจัดกิจกรรม 9 วัด ในเขตกรุงเทพมหานคร[4] (ส่วนหนังสือ

[4] จากวิดีโอ เรียนรู้กฎหมายข้ามปี สวดมนต์เสริมบารมี ต้อนรับปี 2568 ใน https://www.youtube.com/watch?v=_5l0VqYg7QY

“ความรู้คู่วัด” ซึ่งอยู่ระหว่างการตรวจสอบเนื้อหาจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติโดยจะผลิตหนังสือ 10,000 เล่ม โปสเตอร์ 2 แบบ และจะจัดส่งวัด ทั่วประเทศ 2,000 แห่ง (หนังสือ 3 เล่มและโปสเตอร์ 2 แผ่น) ขณะนี้อยู่ระหว่างดำเนินการน่าจะเสร็จสิ้นประมาณเดือนกุมภาพันธ์ 2569 โดยสาระสำคัญของ"ความรู้คู่วัด" มีประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. การแยกแยะทรัพย์สิน (Property Segregation) คู่มือเน้นให้เจ้าอาวาสและผู้เกี่ยวข้องแยกประเภททรัพย์สินให้ชัดเจนเพื่อลดข้อครหา โดยศาสนสมบัติของวัด ที่ดินวัด อาคาร และเงินที่ได้รับบริจาคเข้าวัดโดยตรง ต้องจัดการตามระเบียบมหาเถรสมาคม ส่วนทรัพย์สินส่วนตัวของพระเงินหรือของถวายที่ระบุตัวบุคคลชัดเจน (ลาภสักการะส่วนตัว) แม้จัดการเองได้ แต่คู่มือแนะนำให้บันทึกเพื่อความโปร่งใส

2. บทบาทและการกำกับดูแล "ไวยาวัจกร" คู่มือระบุว่าไวยาวัจกรคือ "ตัวช่วย" สำคัญในด้านความโปร่งใส โดยสถานะทางกฎหมายถือเป็น "เจ้าพนักงาน" ตามประมวลกฎหมายอาญา (หากทำผิดมีโทษหนักกว่าบุคคลทั่วไป) มีหน้าที่รับผิดชอบการเบิกจ่ายเงินวัดและรักษาทรัพย์สินตามที่เจ้าอาวาสมอบหมาย โดยต้องทำอย่างเป็นระบบ

3. ระบบการจัดทำบัญชีและเอกสารเพื่อความโปร่งใสต่อชุมชนและภาครัฐ คู่มือแนะนำว่าการบันทึกรายรับนั้น ต้องมีหลักฐานการรับเงินบริจาค (เช่น ใบอนุโมทนาบัตร) การบันทึกรายจ่ายต้องมีใบเสร็จหรือหลักฐานการจ่ายเงินที่ชัดเจนสำหรับทุกกิจกรรมของวัด การเปิดเผยข้อมูล วัดควรสื่อสารข้อมูลพื้นฐานกับคณะกรรมการวัดหรือชุมชน เพื่อลดความระแวง

4. การเข้าถึงความช่วยเหลือเมื่อเกิดปัญหา หากการบริหารจัดการเกิดความไม่โปร่งใส หรือมีข้อพิพาทเกี่ยวกับทรัพย์สินวัด สามารถใช้บริการ ศูนย์ยุติธรรมสร้างสุข หรือ สำนักงานยุติธรรมจังหวัด เพื่อขอคำปรึกษาทางกฎหมายหรือการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้โดยตรง

ผู้ศึกษากลุ่มที่ 5 เห็นว่า โครงการ "ความรู้คู่วัด" นี้ เป็นการกระจายความรู้ไปยังวัดทั่วประเทศ ทำให้เจ้าอาวาสและไวยาวัจกรมีแนวทางจัดการ "ศาสนสมบัติ" ที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ลดช่องว่างความไม่รู้กฎหมายในวัดที่อยู่ห่างไกล สามารถยกระดับวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้กฎหมายพระสงฆ์หลายพื้นที่สามารถใช้เนื้อหาจาก e-book นี้ เป็นเครื่องมือในการ "เทศนาหรือให้คำปรึกษา" แก่ชาวบ้าน ในประเด็นกฎหมายใกล้ตัว เช่น มรดกหรือหนี้สิน ซึ่งเป็นการช่วยลดความขัดแย้งในชุมชนตั้งแต่ต้นน้ำ และเพิ่มบทบาทของวัดในการเป็นที่พึ่งทางกระบวนการยุติธรรม และยังสามารถสนับสนุนมติมหาเถรสมาคม เรื่อง "บัญชีวัด" โดยข้อมูลจากคู่มือถูกนำไปใช้เป็นฐานความรู้เพื่อรองรับ มติมหาเถรสมาคม ที่บังคับให้ทุกวัดต้องทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายให้โปร่งใส ซึ่งส่งผลให้การบริหารเงินบริจาคมีความรัดกุมขึ้น และช่วยกอบกู้ความเชื่อมั่น (Public Confidence) ของพุทธศาสนิกชนกลับคืนมา นอกจากนี้ ยังมีเรื่องการเข้าถึงกองทุนยุติธรรม ซึ่งทำให้คนในชุมชนผ่านช่องทางของวัด รู้จักการใช้สิทธิ์จาก กองทุน

ยุติธรรม เช่น การขอรับความช่วยเหลือในการดำเนินคดี หรือการประกันตัวผู้ต้องหา ทำให้ความยุติธรรมเข้าถึงคนยากจนได้มากขึ้น เช่นนี้ โครงการนี้ถือเป็น "โครงสร้างพื้นฐานทางความรู้" ที่ช่วยเปลี่ยนผ่านระบบการบริหารวัดจากแบบดั้งเดิมไปสู่ระบบที่มีความรับผิดชอบ (Accountability) มากขึ้น

และจากการวิเคราะห์เนื้อหาในสมุดภาพ "ความรู้คู่วัด" ของ สำนักงานกิจการยุติธรรม นั้น ผู้ศึกษากลุ่มที่ 5 ได้สรุปและมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ดังนี้

1. การขาดรายละเอียดขั้นตอนปฏิบัติ (Action Plan) หรือขาด "คู่มือขั้นตอน" (SOP) เช่น แบบฟอร์มบัญชีมาตรฐานที่วัดสามารถนำไปพิมพ์ใช้ได้ทันที หรือตัวอย่างหนังสือมอบอำนาจไวยาวัจกรที่ถูกต้องตามกฎหมาย

2. เนื้อหาบางส่วนอาจล้าสมัยได้ง่าย ซึ่งกฎระเบียบของมหาเถรสมาคมและกฎหมายที่เกี่ยวข้องอาจมีการอัปเดตบ่อยครั้ง หากไม่มีการระบุ "วันที่แก้ไขล่าสุด" หรือระบบคิวอาร์โค้ดเพื่อลิงก์ไปยังตัวบทกฎหมายปัจจุบัน อาจทำให้ข้อมูลคลาดเคลื่อนได้

3. ควรเพิ่มกรณีศึกษา (Case Studiesจากเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นจริง เช่น "กรณีไวยาวัจกรยักยอกเงิน" หรือ "ข้อพิพาทที่ดินวัด" เพื่อให้เห็นภาพผลกระทบทางกฎหมายที่ชัดเจนขึ้น

4. การสร้างเครือข่ายยุติธรรมชุมชน วัดควรเชื่อมโยงกับ สำนักงานยุติธรรมจังหวัด เพื่อจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) โดยใช้คู่มือนี้เป็นฐาน แทนการอ่านเพียงอย่างเดียว และควรเพิ่มช่องทาง Hotline เฉพาะทาง ควรระบุเบอร์ติดต่อด่วนสำหรับพระสงฆ์ที่ต้องการปรึกษาคดีความที่เกี่ยวกับ "ศาสนสมบัติ" โดยเฉพาะ เพื่อความรวดเร็วในการแก้ปัญหา

เช่นนี้ คู่มือนี้เป็น "จุดเริ่มต้นที่ดีเยี่ยม" ในการสร้างความตระหนักรู้ แต่ควรนำไปใช้ควบคู่กับการปรึกษาเจ้าหน้าที่จากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือนิติกรอาสาเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนที่สุด

5.2.3 วิเคราะห์นวัตกรรมในการบริหารจัดการเงินและทรัพย์สินของวัด โดยศึกษาเฉพาะกรณีของการบริหารจัดการเงิน

ผู้ศึกษากลุ่มที่ 5 ได้นำแนวทางของ "พุทธรักษาโมเดล" ตามข้อ 5.1 วิเคราะห์ประกอบกับระเบียบและแนวปฏิบัติในการบริหารบัญชีวัด ตามมาตรฐานสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและมหาเถรสมาคม ตามข้อ 5.2.1 และการเผยแพร่ความรู้สมุดภาพอินโฟกราฟิก "ความรู้คู่วัด" ของสำนักงานกิจการยุติธรรม ตามข้อ 5.2.2 พบว่ามีประเด็นที่เห็นควรนำมาวิเคราะห์ในหลายประเด็น แต่เนื่องจากผู้ศึกษากลุ่มที่ 5 มีข้อจำกัดในเรื่องของระยะเวลาในการศึกษา จึงได้ศึกษาวิเคราะห์เฉพาะในประเด็นเฉพาะกรณีการบริหารจัดการเงินเพื่อต่อยอดพุทธรักษาโมเดล โดยจะถอดรหัสให้รู้ชัดว่าเงินวัดไปไหน

จากการศึกษาพบว่าวัดไม่ได้เป็นเพียงศูนย์รวมจิตใจ แต่ยังมีบทบาททางเศรษฐกิจที่สำคัญ โดยพบว่า เงินบริจาคคือแหล่งรายได้หลักของวัดทั่วประเทศ โดยคนไทยบริจาคเงินให้วัดเป็นมูลค่าประมาณ 54,417 ล้านบาทต่อปี (เฉลี่ย 827 บาทต่อคนต่อปีของชาวพุทธในปี 2561) นอกเหนือจากเงินบริจาค ยังมีรายได้จากแหล่งอื่นที่สำคัญ เช่น รายได้จากการให้เช่าอสังหาริมทรัพย์การจำหน่ายวัตถุมงคล ศาสนวัตถุ และสิ่งพิมพ์ รวมถึงค่าธรรมเนียมการประกอบศาสนพิธี เช่น งานทอดกฐินและผ้าป่า ซึ่งอาจมีมูลค่าสูงถึงหลายหมื่นล้านบาท แต่ปัจจุบันการจัดการเงินวัดมีความเข้มงวดและเป็นระบบมากขึ้น โดยมีการนำเทคโนโลยีและระเบียบใหม่จากมหาเถรสมาคมมาบังคับใช้เพื่อแก้ปัญหาความไม่โปร่งใสและทำให้เงินทำบุญถูกนำไปใช้ตรงตามวัตถุประสงค์จริง ๆ โดยการบังคับใช้ระบบ e-Donation เต็มรูปแบบ ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2569 เป็นต้นไป ซึ่งวัดต้องลงทะเบียนในระบบเพื่อให้ประชาชนสามารถสแกน QR Code บริจาคได้ และข้อมูลการบริจาคจะส่งตรงถึงกรมสรรพากรเพื่อให้การบริจาคเงินเพื่อลดหย่อนภาษี และทำให้การตรวจสอบเส้นทางการเงินชัดเจนขึ้น มีระเบียบที่คุมเข้มในการใช้บัญชีวัด แต่การศึกษาก็ยังพบช่องว่างที่ยังเป็นประเด็นที่มีความท้าทายอยู่ กล่าวคือ การบริหารจัดการเงินนั้นมีการควบคุมการบริจาคเงินเฉพาะเงินโอนทางอิเล็กทรอนิกส์เท่านั้นแต่ยังขาดการควบคุมการบริจาคในรูปแบบของเงินสด

ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ระบบ e-Donation ครอบคลุมเฉพาะเงินบริจาคที่ไหลผ่านช่องทางดิจิทัล ขณะที่รูปแบบการทำบุญซึ่งเป็นแกนกลางของวิถีศรัทธาไทยยังคงอยู่ในรูปของเงินสดเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นการทำบุญผ่านตู้รับบริจาคภายในวัด การทอดกฐินและผ้าป่า การใส่ซองถวายปัจจัย หรือการถวายปัจจัยโดยตรงแก่พระสงฆ์ในโอกาสต่าง ๆ เงินทำบุญในลักษณะดังกล่าวมีปริมาณและความถี่สูง แต่กลับอยู่นอกระบบข้อมูลดิจิทัลและอยู่นอกขอบเขตการกำกับดูแลของนวัตกรรมที่มีอยู่ ผลที่ตามมา คือ การเกิดช่องว่างเชิงระบบในการกำกับดูแลเงินทำบุญขาเข้า กล่าวคือ วัดอาจมีข้อมูลที่ชัดเจนเกี่ยวกับเงินบริจาคผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ แต่ไม่สามารถแสดงภาพรวมของเงินบริจาคทั้งหมดที่ได้รับจริงได้อย่างครบถ้วน ช่องว่างดังกล่าวมิได้หมายความว่ามีการทุจริตหรือการกระทำที่ไม่เหมาะสมเกิดขึ้น หากแต่เป็นช่องว่างเชิงโครงสร้างที่ทำให้ไม่สามารถอธิบายเส้นทางของเงินวัด ได้อย่างเป็นระบบและตรวจสอบได้ในระดับสาธารณะ

ในเชิงธรรมาภิบาล ช่องว่างดังกล่าวมีนัยสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากความโปร่งใสที่ครอบคลุมเพียงบางส่วนของกระแสเงิน อาจไม่เพียงพอในการสร้างความเชื่อมั่นศรัทธาของประชาชน และในบางกรณีอาจก่อให้เกิดผลย้อนแย้ง กล่าวคือ ยิ่งมีข้อมูลที่เปิดเผยในส่วนที่เป็นดิจิทัลมากเท่าใด ความสงสัยของ

สาธารณชนต่อเงินส่วนที่อยู่นอกระบบกลับยิ่งเพิ่มขึ้นเท่านั้น ปรากฏการณ์นี้สะท้อนข้อจำกัดของนวัตกรรมที่มุ่งเน้นช่องทาง มากกว่าการพิจารณาถึงโครงสร้างการกำกับดูแลทั้งระบบ

เมื่อพิจารณาในมิติทางกฎหมายและนโยบายสาธารณะ ปัญหาดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการพัฒนานวัตกรรมด้านการรับบริจาคเพียงอย่างเดียวนั้นยังไม่เพียงพอ หากไม่มีกลไกที่เชื่อมโยงเงินสด ซึ่งเป็นเงินทำบุญขาเข้าหลักของวัด เข้าสู่ระบบการบริหารจัดการที่สามารถตรวจสอบได้ การกำกับดูแลเงินวัดจึงไม่อาจอาศัยนวัตกรรมแบบบางส่วน แต่จำเป็นต้องอาศัยนวัตกรรมเชิงระบบที่สามารถครอบคลุมเงินทำบุญทุกรูปแบบ โดยเฉพาะเงินสดที่เกิดขึ้นในบริบทของศาสนกิจและประเพณี

ด้วยเหตุนี้ รายงานวิชาการฉบับนี้จึงเสนอให้มีการพัฒนานวัตกรรมใหม่ที่มิได้มุ่งแทนที่หรือแข่งขันกับระบบ e-Donation หากแต่ทำหน้าที่ เสริมและปิดช่องว่างเชิงโครงสร้างของนวัตกรรมที่มีอยู่ โดยเฉพาะในมิติของการกำกับดูแลเงินทำบุญขาเข้าที่เป็นเงินสด นวัตกรรมดังกล่าวควรสามารถฝังกลไกความโปร่งใสและการตรวจสอบได้ตั้งแต่ต้นทางของการรับเงิน โดยไม่ขัดกับวิถีปฏิบัติทางศาสนา และไม่ก่อให้เกิดการแทรกแซงกิจการสงฆ์

ภายใต้กรอบคิดดังกล่าว บทถัดไปจึงนำเสนอนวัตกรรม “ตู้บุญชัวร์” ในฐานะนวัตกรรมเชิงสถาบันที่ออกแบบมาเพื่อทำหน้าที่เป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างโลกของการทำบุญแบบดั้งเดิมที่พึ่งพาเงินสด กับโลกของการกำกับดูแลสมัยใหม่ที่ให้ความสำคัญกับความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และความไว้วางใจของสาธารณชน โดยมุ่งแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างของการบริหารจัดการเงินวัดอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

5.3 นวัตกรรมการแก้ไขปัญหา: การปฏิรูปการบริหารจัดการเงินวัดด้วย “ตู้บุญชัวร์”

การแก้ไขปัญหาการบริหารจัดการเงินวัดอย่างยั่งยืน มิอาจอาศัยเพียงการเพิ่มกฎระเบียบการกำกับควบคุมเชิงอำนาจ หรือการตรวจสอบภายหลังเพียงอย่างเดียว เนื่องจากแนวทางดังกล่าวเป็นการแก้ไขปัญหาเชิงปลายเหตุ และในหลายกรณีกลับสร้างภาระและแรงต้านต่อผู้ปฏิบัติภายในวัดมากยิ่งขึ้น งานวิชาการด้านธรรมาภิบาลและนโยบายสาธารณะจำนวนมากชี้ให้เห็นว่า การจัดการทรัพยากรที่ตั้งอยู่บนฐานความไว้วางใจของสาธารณชน จำเป็นต้องออกแบบโครงสร้างและกระบวนการที่ทำให้ความโปร่งใสและการตรวจสอบได้เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ มากกว่าการพึ่งพาคุณธรรมส่วนบุคคลหรือการบังคับใช้กฎหมายเพียงลำพัง

ในบริบทดังกล่าว รายงานวิชาการฉบับนี้เสนอนวัตกรรม “ตู้บุญชัวร์” ที่มิใช่แค่อุปกรณ์รับเงินบริจาคเชิงเทคโนโลยี หากแต่ในเป็นนวัตกรรมเชิงองค์กร (institutional innovation) และสถาปัตยกรรมธรรมาภิบาลการเงินวัด (temple finance governance architecture) ที่มุ่งแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบการบริหารจัดการเงินวัดโดยตรง

5.3.1 แนวคิดพื้นฐานของนวัตกรรม

หัวใจสำคัญของนวัตกรรมตู้บุญชัวร์ตั้งอยู่บนแนวคิดความโปร่งใสโดยการออกแบบ (transparency by design) ซึ่งหมายถึงการออกแบบระบบให้การบันทึก การตรวจสอบ และการเปิดเผยข้อมูลเกิดขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการปกติ มิใช่เป็นภารกิจเพิ่มเติมภายหลัง แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับกรอบการกำกับดูแลสมัยใหม่ขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ที่เสนอให้รัฐและองค์กรสาธารณะเปลี่ยนจากการกำกับเชิงควบคุม (ไปสู่การกำกับเชิงระบบที่ฝังกลไกความโปร่งใสไว้ตั้งแต่ต้นทาง เมื่อนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้กับบริบทวัด ซึ่งเป็นสถาบันทางศาสนาที่มีความอ่อนไหวต่อการแทรกแซงจากรัฐ การออกแบบนวัตกรรมจึงต้องคำนึงถึงหลักการไม่แทรกแซงกิจการสงฆ์ (non-interference) ควบคู่ไปกับการยกระดับธรรมาภิบาลด้านการเงิน นั่นคือ ไม่เข้าไปควบคุมศาสนกิจ หรือการตัดสินใจเชิงจริยธรรม หากแต่สร้างโครงสร้างที่ทำให้การบริหารเงินบริจาคสามารถตรวจสอบได้ในเชิงระบบ

5.3.2 ตู้บุญชัวร์ในฐานะระบบกำกับดูแลหลายชั้น (Multi-layer Governance System)

ตู้บุญชัวร์ถูกออกแบบให้ทำหน้าที่เป็นจุดเริ่มต้นของระบบกำกับดูแลเงินวัดแบบหลายชั้นโดยเชื่อมโยงกลไกทางเทคโนโลยี การบัญชี และการกำกับดูแลเชิงสถาบันเข้าด้วยกันอย่างเป็นเอกภาพ ระบบดังกล่าวมิได้มุ่งเน้นการควบคุมตัวบุคคล หากแต่มุ่งลดความเสี่ยงเชิงโครงสร้าง (structural risk) ที่นำไปสู่การทุจริตหรือข้อครหาทางสังคม ในเชิงกระบวนการ ระบบตู้บุญชัวร์ทำหน้าที่สร้างร่องรอยการตรวจสอบ (audit trail) ตั้งแต่ขั้นตอนการรับเงิน การนับเงิน การนำฝาก การอนุมัติจ่าย และการใช้จ่ายจริง โดยข้อมูลดังกล่าวถูกบันทึกอย่างต่อเนื่องและไม่สามารถแก้ไขย้อนหลังได้โดยปราศจากร่องรอย ซึ่งสอดคล้องกับหลักการตรวจสอบของระบบบัญชีสมัยใหม่และแนวปฏิบัติขององค์กรไม่แสวงหากำไรในระดับสากล

5.3.3 การออกแบบเชิงกฎหมาย

หนึ่งในจุดอ่อนสำคัญของการบริหารจัดการเงินวัดตามที่ปรากฏในรายงานของคณะกรรมาธิการการศาสนา วุฒิสภา คือ การพึ่งพาบทบาทของเจ้าอาวาสหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นศูนย์กลาง ซึ่งทำให้เกิดความเสี่ยงทั้งในเชิงการบริหารและในเชิงข้อครหาทางสังคม นวัตกรรมตู้บุญชัวร์จึงเสนอการเปลี่ยนผ่านจาก person-based governance ไปสู่ rule - and system-based governance ในเชิงกฎหมาย การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวสะท้อนแนวคิดเดียวกับการบริหารองค์กรสาธารณะสมัยใหม่ กล่าวคือ ลดดุลพินิจส่วนบุคคลในขั้นตอนที่มีความเสี่ยงสูง และเพิ่มบทบาทของกติกา ระบบ และการถ่วงดุล (checks and balances) การออกแบบนี้มิได้ลดทอนอำนาจตามโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์ หากแต่ช่วยคุ้มครองผู้ปฏิบัติภายในวัดจากความเสี่ยงทางกฎหมายและทางสังคมที่อาจเกิดขึ้นจากความไม่ชัดเจนของข้อมูล

5.3.4 กลไกสามเส้น (Three Lines of Defense Model) ป้องกันกับการบริหารเงินวัดอย่างยั่งยืน

ในเชิงทฤษฎีการกำกับดูแล นวัตกรรมตู้บุญชัวร์สามารถอธิบายได้ผ่านกลไกสามเส้น

เส้นที่หนึ่ง คือ การควบคุมในระดับปฏิบัติการ (operational control) ได้แก่ การนับเงินร่วมกันโดยคณะกรรมการกลางที่จัดตั้ง การแยกหน้าที่ระหว่างผู้รับ ผู้บันทึก และผู้อนุมัติ ซึ่งช่วยลดความเสี่ยงจากการกระทำโดยพลการ

เส้นที่สอง คือ การกำกับดูแลในระดับสถาบันและชุมชน ได้แก่ การรายงานข้อมูลทางการเงินเป็นระยะต่อคณะกรรมการวัด เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ และการเปิดเผยข้อมูลในระดับที่เหมาะสมต่อสาธารณชน ซึ่งช่วยสร้างแรงกดดันเชิงบวกต่อความโปร่งใส

เส้นที่สาม คือ การตรวจสอบอิสระ (independent assurance) เช่น การตรวจสอบบัญชีตามระดับความเสี่ยง

5.3.5 ตู้บุญชัวร์ในฐานะ Regulatory Sandbox ของภาคศาสนา

เนื่องจากการปฏิรูปเงินวัดเป็นประเด็นที่มีความอ่อนไหวสูงทั้งในเชิงศาสนาและวัฒนธรรม การนำนวัตกรรมตู้บุญชัวร์ไปใช้จึงควรอยู่ภายใต้กรอบ regulatory sandbox เพื่อเปิดพื้นที่ให้เกิดการทดลอง เรียนรู้ และปรับปรุงอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งกลไก sandbox เป็นเครื่องมือสำคัญในการนำนวัตกรรมไปใช้ในบริบทที่มีความเสี่ยงด้านความเชื่อมั่นของสาธารณชน

การใช้ sandbox ในบริบทเงินวัดจะช่วยให้สามารถทดสอบรูปแบบการบริหารจัดการใหม่โดยไม่สร้างแรงกระแทกต่อระบบเดิม และเปิดโอกาสให้พระสงฆ์ ชุมชน และหน่วยงานรัฐเรียนรู้ร่วมกันบนฐานข้อมูลและประสบการณ์จริง

5.3.6 ความหมายเชิงนโยบายของนวัตกรรมตู้บุญชัวร์

ในเชิงนโยบายนวัตกรรมตู้บุญชัวร์ ไม่ได้ถูกออกแบบขึ้นเพื่อควบคุมวัด หรือแทรกแซงกิจการของคณะสงฆ์ หากแต่มีเป้าหมายสำคัญในการคุ้มครองศรัทธาของประชาชนและคุ้มครองผู้ปฏิบัติหน้าที่ภายในวัดจากความเสี่ยงที่เกิดจากความไม่ชัดเจนของระบบการบริหารจัดการเงินวัด ในบริบทที่สังคมให้ความสำคัญกับความโปร่งใสและการตรวจสอบได้มากขึ้น การบริหารเงินวัดที่อาศัยเพียงความเชื่อถือส่วนบุคคลหรือเจตนาดี อาจไม่เพียงพอในการตอบคำถามของสาธารณชน นวัตกรรมตู้บุญชัวร์จึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่ช่วยเปลี่ยนการบริหารจัดการเงินวัดจากการพึ่งพาบุคคล ไปสู่การพึ่งพาโครงสร้างและระบบที่สามารถอธิบาย ตรวจสอบ และพิสูจน์ได้ นอกจากนี้ ตู้บุญชัวร์ยังช่วยลดภาระและความเสี่ยงของพระสงฆ์และผู้เกี่ยวข้อง

ในการบริหารเงินวัด เนื่องจากระบบจะช่วยบันทึกข้อมูล แยกหน้าที่ และสร้างร่องรอยการตรวจสอบอย่างเป็นระบบ ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถแสดงความสุจริตและความรอบคอบได้ด้วยข้อมูล ไม่ต้องอาศัยการชี้แจงด้วยวาจาเพียงอย่างเดียว ในระยะยาว การมีระบบเช่นนี้จะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นของประชาชนต่อวัดในฐานะสถาบันสาธารณะทางศาสนา ทำให้การทำบุญตั้งอยู่บนฐานของศรัทธาที่ผสานกับความโปร่งใส และช่วยให้วัดสามารถดำรงบทบาททางสังคมได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้บริบทสังคมสมัยใหม่

5.3.7 **แนวทางการขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติ** (Implementation Framework)

เพื่อให้พุทธรักษาโมเดลสามารถนำไปใช้ได้จริงและขยายผลอย่างยั่งยืน ควรมีการบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานที่ใกล้ชิดวัดในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เพื่อร่วมสนับสนุนองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการ การเงิน และธรรมาภิบาล เสริมศักยภาพให้วัดดำเนินงานอย่างเป็นระบบ โปร่งใส และตรวจสอบได้

ในด้านการสื่อสารสาธารณะ สามารถต่อยอดองค์ความรู้จากสื่ออินโฟกราฟิก “ความรู้คู่วัด” ของสำนักงานกิจการยุติธรรม (ตามข้อ 5.2.2) มาพัฒนาเป็นเนื้อหาความรู้หรือข้อมูลประชาสัมพันธ์ที่เข้าถึงง่าย และเผยแพร่ผ่านระบบตู้บุญชัวร์ เพื่อให้ประชาชนได้รับความรู้ควบคู่กับการทำบุญ

ทั้งนี้ ตู้บุญชัวร์ยังมีศักยภาพในการดึงดูดคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะกลุ่ม Gen Z ผ่านภาพลักษณ์ที่ทันสมัย โปร่งใส และใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งสามารถช่วยเชื่อมโยงเยาวชนให้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมของวัดมากยิ่งขึ้น

5.3.8 **มิติด้านงบประมาณและการลงทุน**

ตู้บุญชัวร์ใช้โครงสร้างคล้าย “ตู้บุญเติม” มีต้นทุนอุปกรณ์ประมาณ 7,000 - 10,000 บาทต่อเครื่อง (สำรวจ ณ ห้วงเวลาจัดทำรายงานฉบับนี้) ขณะที่ต้นทุนหลักอยู่ที่ระบบหลังบ้าน ได้แก่ ระบบจัดการข้อมูล เซิร์ฟเวอร์ และระบบตรวจสอบ (audit) เพื่อให้ยอดเงินถูกต้องและสามารถตรวจสอบได้อย่างเป็นระบบ จึงเสนอให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติพิจารณาเป็นเจ้าภาพสนับสนุนงบประมาณเริ่มต้นในระยะนำร่อง เพื่อวางโครงสร้างพื้นฐานและขยายผลในระยะต่อไป

สำหรับผู้บริจาคต่างชาติ หรือการใช้สกุลเงินต่างประเทศ ควรพิจารณาความร่วมมือกับสถาบันการเงินในการพัฒนาระบบรองรับการแลกเปลี่ยนและบันทึกธุรกรรม เพื่อเพิ่มความสะดวก ความถูกต้อง และความโปร่งใสในการบริหารจัดการ โดยระยะแรกให้แลกใช้เป็นเงินสกุลบาทไปก่อน

5.4 **นวัตกรรมการแก้ไขปัญหา: สัญลักษณ์แห่งความน่าเชื่อถือ “มาตรฐานวัดบุญชัวร์”**

ดังที่กล่าวไปในเบื้องต้นว่าพุทธรักษาโมเดลเป็นนวัตกรรมการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดที่ยกระดับมาตรฐานการตรวจสอบการใช้เงินวัดให้มีประสิทธิภาพโดยมีองค์ประกอบสำคัญสองประการ คือ ความโปร่งใส และความไว้วางใจ อย่างไรก็ดี นอกจากการขับเคลื่อนนวัตกรรมด้วยเครื่องมือสำคัญ

อย่างตู้บุญชัวร์เพื่อให้สามารถตรวจเงินสดที่ได้รับผ่านตู้บริจาคมีความโปร่งใสมากขึ้นแล้ว กลุ่ม 5 พุทธรักษา เห็นว่า ในเชิงนโยบาย ระบบการมอบรางวัลและการรับรองมาตรฐานดังกล่าวทำหน้าที่เป็นกลไกจูงใจเชิงพฤติกรรม (behavioral incentive) ที่ช่วยเปลี่ยนกรอบการขับเคลื่อนจากการกำกับควบคุมเชิงบังคับ ไปสู่การส่งเสริมการมีส่วนร่วมโดยสมัครใจ ซึ่งสอดคล้องกับบริบทของการบริหารกิจการทางศาสนาอันต้องคำนึงถึงความละเอียดอ่อนด้านศรัทธาและเสรีภาพทางศาสนาเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ การรับรองมาตรฐานยังสามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสื่อสารเชิงสัญลักษณ์เพื่อสร้างตราความน่าเชื่อถือหรือเครื่องหมายรับรอง (trust mark)[5] ให้แก่วัดที่ปฏิบัติตามพุทธรักษาโมเดล ในลักษณะคล้ายกับมาตรฐาน W-SHA[6] โดยทำหน้าที่สื่อสารให้เห็นอย่างชัดเจนว่าวัดมีระบบบริหารจัดการเงินบริจาคที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และเป็นไปตามมาตรฐานที่กำหนด ทั้งนี้ “ตู้บุญชัวร์” มิได้เป็นเพียงเครื่องมือเชิงเทคนิคหรือสัญญาณรับรองเท่านั้น แต่ได้รับการออกแบบให้เป็นสัญลักษณ์แห่งความภาคภูมิใจของวัด ที่สะท้อนความมุ่งมั่นด้านธรรมาภิบาล และช่วยยกระดับภาพลักษณ์ (rebranding) ของวัดสู่การเป็นศาสนสถานที่ทันสมัย โปร่งใส และได้รับความไว้วางใจจากสังคม อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างศรัทธาและความร่วมมือจากชุมชนในระยะยาว และเป็นต้นแบบให้วัดอื่นนำไปปรับใช้ในวงกว้าง

มาตรการดังกล่าว เป็นนวัตกรรมเชิงกลยุทธ์ที่เปลี่ยนจากการ "จ้องจับผิด" เป็นการ "สร้างสัญลักษณ์แห่งศรัทธา" ซึ่งการประกันมาตรฐานจะช่วยเปลี่ยนทัศนคติจากการถูกตรวจสอบเป็นการสร้างความภูมิใจ และสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่วัด โดยสัญลักษณ์นี้จะทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายที่ทำให้พุทธศาสนิกชนทราบถึงมาตรฐานกลางที่มีความน่าเชื่อถือ ดังนี้ ระบบการรับรองมาตรฐานตามพุทธรักษาโมเดลไม่เพียงช่วยเสริมความเข้มแข็งให้กับนวัตกรรมเดิม แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับพุทธรักษาโมเดลจากการเป็นโครงการนำร่อง ไปสู่การเป็นมาตรฐานเชิงนโยบายที่สามารถขยายผลได้อย่างยั่งยืนในระยะยาวด้วย

5.4.1 เกณฑ์สำคัญในการรับรองมาตรฐาน

หลักเกณฑ์นี้ กลุ่ม 5 พุทธรักษากำหนดขึ้นโดยตระหนักถึงการสร้าง trustmark ที่เป็นในรูปแบบของการส่งสัญญาณ (trust signal) มิใช่แค่เพียงการสร้างสัญลักษณ์เชิงยี่ห้อ หรือตรารับรอง (certification) ภายใต้แนวคิดของการตรวจสอบเชิงระบบ การสร้างแรงจูงใจโดยไม่เป็นภาระ และการสร้างศรัทธาต่อศาสนา จึงได้กำหนดเกณฑ์ดังนี้

1) ความโปร่งใสของระบบรายรับ แบ่งเป็นรายรับทางระบบดิจิทัลโดยการใช้ระบบ e-Donation ของพุทธรักษาโมเดล เพื่อสร้างร่องรอยข้อมูลที่ตรวจสอบได้และอำนวยความสะดวกในการ

[5] Trustmark Framework Fundamentals. ออนไลน์. https://info.trustmarkinitiative.org/fundamentals/ สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2569

[6] W-SHA หรือ Women Safety & Housing Assurance คือการสร้างมาตรฐานความปลอดภัยที่พักหญิงลำพัง

ลดหย่อนภาษี และนวัตกรรมจัดการเงินสดด้วยตู้บุญชัวร์เพื่อบันทึกและตรวจสอบเงินบริจาคที่เป็นเงินสดตั้งแต่ต้นทาง

2) ระบบบัญชีและการจัดการเงินฝาก โดยมีการแยกประเภทรายรับ-รายจ่ายให้ชัดเจน (เงินทำบุญทั่วไป, เงินวัตถุประสงค์เฉพาะ, เงินมูลนิธิ) เพื่อให้มั่นใจว่าเงินถูกใช้ตามวัตถุประสงค์ของผู้บริจาค

3) การปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง โดยมีวัตถุประสงค์ให้การใช้มาตรฐานนี้เป็นไปอย่างยั่งยืน มิใช่การได้มาตรฐานแล้วเลิก โดยอาจกำหนดเกณฑ์จากความต่อเนื่องในการปฏิบัติตามระบบ หรือให้ความร่วมมือในการทบทวนและประเมินซ้ำ

4) เกณฑ์ด้านความโปร่งใสและเปิดเผย (Transparency & Disclosure) เช่น ส่งรายงานตามกำหนด และมีช่องทางสื่อสารให้สาธารณะได้รับรู้ระบบบริหารจัดการเงิน หรือกิจกรรมที่ต้องใช้จ่ายเงิน เช่น การแสดงงบการเงินรายเดือนหรือรายปีให้คณะกรรมการวัดและชุมชนรับทราบอย่างสม่ำเสมอ.

เกณฑ์มาตรฐานนี้คือ การลดความเสี่ยงจากการใช้ดุลพินิจส่วนบุคคลในขั้นตอนที่มีความเสี่ยงสูง เน้นการสร้างความไว้วางใจเชิงระบบมากกว่าการประเมินสมรรถนะองค์กร โดยออกแบบให้เป็นกลไกการส่งสัญญาณความน่าเชื่อถือผ่านโครงสร้าง เทคโนโลยี ความโปร่งใส และการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง อันจะช่วยเสริมการยอมรับและการขยายผลของนวัตกรรมในระยะยาว

5.4.2 ประโยชน์ของวัดมาตรฐานบุญชัวร์

1) ประโยชน์ด้านความศรัทธาและความน่าเชื่อถือ (Trust) อันเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชื่อเสียงและภาพลักษณ์ของวัด (Brand & Image) อันจะส่งผลต่อการกอบกู้และเสริมสร้างความเชื่อมั่นของพุทธศาสนิกชนอย่างเป็นรูปธรรม โดยทำให้สังคมเห็นชัดเจนว่า เงินบริจาคทุกบาทถูกนำไปใช้ตามวัตถุประสงค์ โดยกลุ่ม 5 เห็นว่าการสร้างสัญลักษณ์คือการส่งสัญญาณที่น่าเชื่อถืออันเป็นการส่งเสริมภาพลักษณ์ขององค์กร (institution-based) มิใช่เพียงการพึ่งพาภาพลักษณ์ของตัวบุคคล

2) ประโยชน์ด้านทรัพยากรและการสนับสนุน โดยอาจกำหนดมาตรการจูงใจด้วยการเพิ่มโอกาส หรือสร้างนโยบาย หรือโครงการที่ช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ขององค์กรมากกว่าเดิม เช่น การได้เข้าร่วมโครงการ sandbox / pilot หรือ การเข้าถึงเครื่องมือ เทคโนโลยี หรือองค์ความรู้ใหม่

3) ประโยชน์ด้านภาพลักษณ์และการสื่อสาร ด้วยหลักการนี้ มาตรฐานวัดบุญชัวร์จึงมิใช่แต่เพียง logo ที่มีไว้เพื่อยกระดับสถานะของวัดในเชิงของการโอ้อวด แต่เป็นวิธีการสื่อสารเชิงบวกเกี่ยวกับความโปร่งใสต่อสาธารณะอย่างเป็นทางการ

4) ประโยชน์ด้านความยั่งยืนในระยะยาว คือการที่วัดสร้างโครงสร้างฐานข้อมูลเชิงสถาบันที่ไม่ได้ยึดโยงหรือผูกติดกับตัวบุคคลเท่านั้น ทำให้การบริหารและการดูแลต่อเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังสามารถทำหน้าที่เป็นสถาบันสาธารณะทางศาสนาในสังคมสมัยใหม่ได้อย่างสง่างามและยั่งยืน

6. สรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 สรุป

"ตู้บุญชัวร์" เป็นนวัตกรรมด้านการบริหารจัดการเงินบริจาคของวัดที่มุ่งแก้ไขปัญหาความไม่ชัดเจนและความเสี่ยงจากรายรับที่เป็นเงินสดอย่างธนบัตรหรือเหรียญ โดยออกแบบให้กระบวนการบันทึกข้อมูล การนับเงิน การนำฝาก และการจัดเก็บหลักฐานเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบและตรวจสอบได้ตั้งแต่ต้นทาง บนแนวคิดการสร้างความโปร่งใสผ่านโครงสร้างการทำงาน มิใช่อาศัยเพียงความสุจริตของบุคคลหรือการตรวจสอบภายหลังเพียงอย่างเดียว ระบบดังกล่าวช่วยลดข้อครหาหรือข้อสงสัยที่อาจเกิดขึ้นต่อการบริหารเงินวัด คุ้มครองทั้งพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติหน้าที่และศรัทธาของประชาชนผู้บริจาค อีกทั้งสามารถนำร่องในบางพื้นที่ก่อนขยายผล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และปรับปรุงอย่างเหมาะสมกับบริบทของแต่ละวัด

"มาตรฐานวัดบุญชัวร์" เป็นกลไกรับรองคุณภาพของการบริหารจัดการเงินของวัดที่มีระบบโปร่งใสและมีหลักเกณฑ์ชัดเจน เช่น การจัดทำบัญชีอย่างเป็นหมวดหมู่ การมีระบบบันทึกข้อมูลรายรับรายจ่ายที่ตรวจสอบได้ และการเปิดเผยข้อมูลตามระยะเวลาที่เหมาะสม มาตรฐานดังกล่าวมีลักษณะเป็นการเข้าร่วมโดยสมัครใจ และทำหน้าที่เป็นเครื่องหมายแสดงความน่าเชื่อถือของวัดต่อสาธารณะ ช่วยสร้างแรงจูงใจให้วัดพัฒนาระบบการบริหารของตนเองอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังเป็นแนวทางในการยกระดับธรรมาภิบาลของสถาบันศาสนาในภาพรวม โดยเน้นการเสริมสร้างความเชื่อมั่น ด้วยระบบที่ชัดเจนมากกว่าการพึ่งพาภาพลักษณ์ส่วนบุคคล(Trustmark) ซึ่งมาตรฐานดังกล่าวไม่ใช่แต่เพียงสัญลักษณ์ในเชิงยี่ห้อ แต่เป็นการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ (rebranding) ให้แก่วัดไทยซึ่งเป็นการส่งสัญญาณ (signal) ความน่าเชื่อถือ และความโปร่งใสไปพร้อมกัน

6.2 ข้อเสนอแนะ

การยกระดับการบริหารจัดการเงินวัดให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง จำเป็นต้องดำเนินการควบคู่กันทั้งในมิติของกฎหมาย โครงสร้างองค์กร บุคลากร เทคโนโลยี และแรงจูงใจเชิงสังคม โดยมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

6.2.1 ขยายขอบเขตนิยามและความรับผิดของ "วัด" ให้ครอบคลุมผู้ที่เกี่ยวข้องในเชิงระบบ ซึ่งปัญหาความไม่โปร่งใสของเงินวัดมิได้เกิดจากพระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสเพียงฝ่ายเดียว หากแต่เกี่ยวข้องกับบุคคลและกลไกแวดล้อมหลายฝ่าย เช่น ไวยาวัจกร คณะกรรมการวัด ผู้ดูแลตู้บริจาค และผู้เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมทางศาสนา จึงสมควรขยายกรอบนิยามและบทบาทความรับผิดจากวัดในฐานะสถานที่ ไปสู่ "วัด" ในฐานะระบบการบริหารจัดการทรัพย์สินสาธารณะ

6.2.2 ยกระดับศักยภาพและความรู้ของบุคลากรวัดอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง แม้จะมีระเบียบและแนวปฏิบัติด้านบัญชีวัดที่ชัดเจนแล้ว แต่การนำไปใช้จริงยังติดข้อจำกัดด้านทักษะและความพร้อมของบุคลากร โดยเฉพาะในวัดขนาดเล็กหรือวัดในพื้นที่ห่างไกล สมควรรพัฒนาศักยภาพบุคลากรของวัดอย่างเป็นระบบ ไม่ใช่เพียงการอบรมเป็นครั้งคราว

6.2.3 จัดตั้งหรือกำหนดบทบาทหน่วยงานกำกับดูแลโดยตรงในเชิงนโยบาย หนึ่งในช่องว่างสำคัญคือการขาดหน่วยงานหรือกลไกกำกับดูแลที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงข้อมูล ตรวจสอบเชิงระบบ และสนับสนุนการปฏิบัติของวัดอย่างต่อเนื่อง จึงควรมุ่งให้มีการกำหนดบทบาทหน่วยงานกำกับดูแลโดยตรงในลักษณะผู้ช่วยเหลือดูแลระบบมากกว่าผู้ควบคุมเชิงลงโทษ เพื่อให้สอดคล้องกับหลักไม่แทรกแซงกิจการสงฆ์ และสอดรับกับแนวคิด regulatory sandbox ที่นำเสนอในข้อ 5.3.5

6.2.4 พัฒนาคู่มือและเครื่องมือปฏิบัติการที่เป็นมิตรต่อผู้ใช้ (User-Friendly Tools) โดยสมควรปรับปรุงระเบียบและแนวปฏิบัติที่มีลักษณะเป็นภาษากฎหมายหรือเชิงเทคนิคให้กลายเป็นคู่มือหรือเครื่องมือเชิงปฏิบัติ

6.2.5 สร้างระบบพี่เลี้ยงและเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างวัด โดยควรมีการจัดตั้งระบบพี่เลี้ยง (Mentorship Program) โดยใช้วัดที่มีความพร้อมและผ่านมาตรฐานวัดบุญชัวร์ เป็นศูนย์เรียนรู้ให้กับวัดอื่นในพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อลดแรงต้าน สร้างความคุ้นเคย และทำให้การยอมรับนวัตกรรมเกิดขึ้นผ่านกลไกทางสังคม มากกว่าการบังคับจากภายนอก

6.2.6 ประยุกต์ใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมกับบริบทวัด พัฒนาเครื่องมือเทคโนโลยีที่เรียบง่าย เช่น โปรแกรมบัญชีวัดหรือแอปพลิเคชันที่ใช้งานผ่านมือถือ เพื่อสนับสนุนการทำบัญชีและการรายงาน โดยทำหน้าที่เป็นตัวช่วยลดภาระมากกว่าเงื่อนไขบังคับ

6.2.7 จัดตั้งกลไกสนับสนุนด้านทรัพยากรและผู้เชี่ยวชาญ โดยอาจมีการศึกษาเพื่อจัดตั้งกองทุนหรือกลไกสนับสนุนด้านบัญชีและการตรวจสอบเช่นการจ้างนักบัญชีอิสระหรืออาสาสมัครเข้ามาช่วยดูแลระบบบัญชีให้กับกลุ่มวัดในพื้นที่เดียวกันเพื่อเสริมความถูกต้องและลดความเสี่ยงทางกฎหมายของผู้ปฏิบัติภายในวัด

6.2.8 วางทิศทางเชิงนโยบายระยะยาวสู่การบริหารทรัพย์สินทางศาสนาแบบบูรณาการ โดยในระยะยาว ผู้ศึกษามองว่าข้อเสนอเชิงแนวคิด เช่น ธนาคารพุทธศาสนา ควรถูกพิจารณาในฐานะกรอบนโยบายระดับประเทศ ที่เชื่อมโยงกับแนวคิดระบบนิเวศนวัตกรรมในข้อ 3.2.3 โดยมีเป้าหมายเพื่อแยกทรัพย์สินส่วนตัวออกจากทรัพย์สินวัดอย่างชัดเจน ลดความเสี่ยงด้านกฎหมาย การเงิน และความเชื่อมั่นของสาธารณชน และทำให้การบริหารทรัพย์สินทางศาสนาสอดคล้องกับบริบทสังคมสมัยใหม่อย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

กลุ่ม 5 พุทธรักษา. (2568). พุทธรักษาโมเดล: เงินวัดไปไหน?. [เอกสารวิชาการ (Concept paper) กิจกรรมถอดบทเรียน]. สถาบันพัฒนาบุคลากรในกระบวนการยุติธรรม สำนักงานกิจการยุติธรรม.

ชีวรัตน์ ชัยสำโรง. (2561). การยอมรับเทคโนโลยีการเรียนภาษาผ่านแอปพลิเคชันออนไลน์ของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปราโมทย์ ลือนาม. (2556). แนวความคิดและวิวัฒนาการของแบบจำลองการยอมรับการใช้เทคโนโลยี. วารสารการจัดการสมัยใหม่. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/stou-sms-pr/article/view/11933

มหาเถรสมาคม. (2558). มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 18/2558 มติที่ 407/2558 เรื่อง การจัดทำรายงานการเงินของวัด.

_____. (2568). มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 16/2568 มติที่ 495/2568 เรื่อง แนวปฏิบัติการเปิดบัญชีเงินฝากธนาคาร การเบิกถอนเงินจากบัญชีเงินฝากธนาคารของวัด และแนวทางการจัดทำบัญชีรายรับ บัญชีรายจ่าย รายงานเงินคงเหลือของวัด หรือระบบบัญชีมาตรฐานของวัด.

_____. (2568). มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 19/2568 มติที่ 620/2568 เรื่อง แนวปฏิบัติสำหรับการบริหารศาสนสมบัติของวัด.

วิภาณี ชีลั่น. (2559). การแพร่กระจายนวัตกรรมของศูนย์นวัตกรรมการเรียนรู้ในการเรียนการสอนของวิทยาลัยนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต. [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สญาพร พร้อมมา. (2561). รูปแบบการพัฒนามหาวิทยาลัยในประเทศไทยเพื่อสนับสนุนการสร้างผู้ประกอบการ. [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. http://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2018/TU_2018_5923030133_7526_9451.pdf

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. (2566). รายงานการพิจารณาศึกษา การศึกษาแนวทางการส่งเสริมและยกระดับความเชื่อมั่นศรัทธาของประชาชนต่อวัดในพระพุทธศาสนา (วัดสีขาว: วัดแห่งศรัทธาของประชาชน). สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.

สำนักงานศาสนสมบัติ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2562). คู่มือการดูแลและจัดการศาสนสมบัติ. โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

สำนักกิจการยุติธรรม. (2568). ในกฎหมายมีธรรม. บริษัท ธนาเพรส จำกัด.

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2564, 16 มิถุนายน). กฎกระทรวงการดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด พ.ศ. 2564. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 138 ตอนที่ 40 ก.

Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of innovations theory*. InnerCorner. https://www.innercorner.com/HomeRoom/Content/Diffusion-of-Innovation

Trustmark Initiative. (n.d.). *Trustmark framework fundamentals*.

Lasky, Jack. EBSCO Knowledge Advantage (2024) Good governance. https://www.ebsco.com/research-starters/social-sciences-and-humanities/good-governance

ประวัติผู้วิจัย

ผู้วิจัยลำดับที่ 1

ชื่อ – สกุล นางธัญสุดา หน่อแก้ว

ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้อำนวยการสำนักงานป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย

สถานที่ทำงาน สำนักงานป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม

โทรศัพท์ 0 2141 2751

โทรสาร -

E-mail Thansuda.rlpd@gmail.com

วุฒิการศึกษา

- นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายระหว่างประเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประสบการณ์การทำงาน

- ผู้ช่วยสอน คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- นักบริหารการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ (นปร.) รุ่นที่ 6 สำนักงาน ก.พ.ร.
- ข้าราชการผู้มีผลสัมฤทธิ์สูง (Hipps) รุ่นที่ 13 สำนักงาน ก.พ.
- นักวิชาการยุติธรรมปฏิบัติการ - ชำนาญการพิเศษ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ
- อาจารย์พิเศษ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น/ คณะนิติศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
- วิทยากรในหน่วยงานต่าง ๆ เรื่อง กฎหมายระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน กระบวนการยุติธรรม และ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 และระเบียบที่เกี่ยวข้อง

ผลงานทางวิชาการ

- พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทมานและการกระทำให้บุคคลสูญหาย พ.ศ. 2565 และระเบียบที่เกี่ยวข้อง
- บทความเกี่ยวกับการบังคับใช้พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการทรมาน

ผู้วิจัยลำดับที่ 2

ชื่อ – สกุล นายวชิระ ศิระฉายา

ตำแหน่งปัจจุบัน เจ้าหน้าที่คดีพิเศษชำนาญการพิเศษ

สถานที่ทำงาน กองกฎหมาย
กรมสอบสวนคดีพิเศษ

โทรศัพท์ 08 9963 1910

โทรสาร -

E-mail v_sirachaya@hotmail.com

วุฒิการศึกษา

- รัฐศาสตรบัณฑิต

ประสบการณ์การทำงาน

- กรรมการบริหารมูลนิธิวัดใหม่พิเรนทร์ และโรงเรียนวัดใหม่พิเรนทร์
- ไวยยาวัจกร วัดใหม่พิเรนทร์
- กรรมการสมาคมศิษย์เก่าทวีธาภิเศก
- งานด้านการสืบสวนสอบสวนคดีพิเศษเกี่ยวกับคดีทรัพย์สินทางปัญญา
- งานด้านการพัฒนาองค์การ
- งานการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม (นักธรรมชั้นตรีและชั้นโท)

ผลงานทางวิชาการ

- การมีส่วนร่วมของภาตประชาชนในระดับพื้นที่ต่อการต่อต้านการทุจริต
- การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนต่อการดำเนินคดีพิเศษเกี่ยวกับ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ผู้วิจัยลำดับที่ 3

ชื่อ – สกุล นายอนิรุทธิ์ เขมกานนท์

ตำแหน่งปัจจุบัน นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการพิเศษ

สถานที่ทำงาน สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดกรุงเทพมหานคร
สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด

โทรศัพท์ 08 9890 9137

โทรสาร 0 2589 7964

E-mail khemakanon@gmail.com

วุฒิการศึกษา

- เศรษฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ประสบการณ์การทำงาน

- นักวิชาการแรงงาน กองบริหารแรงงานไทยไปต่างประเทศ
  กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน
- นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการพิเศษ
  สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดกรุงเทพมหานคร
  สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด

ผลงานทางวิชาการ

- การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการเฝ้าระวังปัญหายาเสพติดในชุมชน
  : ศึกษากรณี แขวงท่าแร้ง เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร ภาคนิพนธ์
  ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ผู้วิจัยลำดับที่ 4

ชื่อ – สกุล พันตำรวจโท ปิติพัฒน์ ศรีธนาอภินันท์

ตำแหน่งปัจจุบัน รองผู้กำกับการสืบสวนสอบสวน

สถานที่ทำงาน กองกำกับการสืบสวนสอบสวน กองบังคับการตรวจคนเข้าเมือง 3
สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

โทรศัพท์ 08 5427 0010

โทรสาร -

E-mail skoy5167@gmail.com

วุฒิการศึกษา

- รัฐประศาสนศาสตร์บัณฑิต (ตำรวจ) โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
- วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศ) มหาวิทยาลัยมหิดล

ประสบการณ์การทำงาน

- นายเวร (สบ 2)
  ผู้บัญชาการกองบัญชาการสืบสวนสอบสวนอาชญากรรมทางเทคโนโลยี
- สารวัตร (สอบสวน) กองกำกับการสืบสวนสอบสวน
  กองบังคับการตรวจคนเข้าเมือง 3 สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง

ผลงานทางวิชาการ

- การออกแบบระบบข้อมูลประวัติอาชญากรรมและระบบติดตามสำหรับประชาชน
  : กรณีศึกษาสำนักงานตำรวจแห่งขาติ

ผู้วิจัยลำดับที่ 5

ชื่อ – สกุล นายทวีศักดิ์ นันทะพงษ์

ตำแหน่งปัจจุบัน นักสืบสวนสอบสวนชำนาญการพิเศษ

สถานที่ทำงาน กองปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ 3
สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ

โทรศัพท์ 09 5364 3543

โทรสาร -

E-mail taveesak.n@pacc.go.th

วุฒิการศึกษา

- นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยพายัพ
- นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ประสบการณ์การทำงาน

- นักสืบสวนสอบสวนชำนาญการพิเศษ กลุ่มงานปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ 1 กองปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ 3 สำนักงาน ป.ป.ท. (ปี พ.ศ.2566 - ปัจจุบัน)
- นักสืบสวนสอบสวนชำนาญการพิเศษ กลุ่มงานปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ 1 สำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตในภาครัฐ เขต 2 (จังหวัดชลบุรี) สำนักงาน ป.ป.ท. (ปี พ.ศ.2565)

ผลงานทางวิชาการ

-

ผู้วิจัยลำดับที่ 6

ชื่อ – สกุล นางสาวศิริกุล จุมสุวรรณ์

ตำแหน่งปัจจุบัน นักสืบสวนสอบสวนชำนาญการพิเศษ

สถานที่ทำงาน กองกฎหมาย
สำนักงานป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน

โทรศัพท์ 02 2193 600 ต่อ 4052

โทรสาร -

E-mail kathinjaja@gmail.com

วุฒิการศึกษา

- นิติศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับสอง) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ประสบการณ์การทำงาน

- นักสืบสวนสอบสวน ปฏิบัติการ/ชำนาญการ/ชำนาญการพิเศษ กองคดี สำนักงาน ปปง.

ผลงานทางวิชาการ

-

ผู้วิจัยลำดับที่ 7

ชื่อ – สกุล นายพลัฏฐ์ ศุภาหาร

ตำแหน่งปัจจุบัน หัวหน้ากลุ่มงานเสนอแนะการแก้ไขปรับปรุงกฎหมาย 1

สถานที่ทำงาน สำนักกฎหมาย
สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

โทรศัพท์ 08 9456 4584

โทรสาร -

E-mail phalat.prs@gmail.com

วุฒิการศึกษา

- นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขากฎหมายมหาชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประสบการณ์การทำงาน

- พนักงานคดีปฏิบัติการ กลุ่มงานคดีรัฐธรรมนูญ สำนักวินิจฉัยและคดี
- นิติกรชำนาญการ กลุ่มงานเสนอเรื่องและฟ้องคดีต่อศาล 1 สำนักกฎหมายและคดี
- นิติกรชำนาญการพิเศษ กลุ่มงานเสนอแนะการแก้ไขปรับปรุงกฎหมาย 1 สำนักกฎหมาย

ผลงานทางวิชาการ

-

ผู้วิจัยลำดับที่ 8

ชื่อ – สกุล นาวสาวธัญลักษณ์ กริตาคม

ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้อำนวยการส่วนวิชาการรักษาความปลอดภัย

สถานที่ทำงาน สำนัก 10
สำนักข่าวกรองแห่งชาติ

โทรศัพท์ -

โทรสาร -

E-mail

วุฒิการศึกษา

- ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ประกาศนียบัตรหลักสูตรกฎหมายปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง รุ่นที่ 13 จัดโดย มูลนิธิวิจัยและพัฒนากระบวนการทางปกครองร่วมกับศาลปกครอง

ประสบการณ์การทำงาน

- อนุกรรมการพัฒนาและประเมินผลการปฏิบัติงานตามระเบียบว่าด้วยการรักษาความลับของทางราชการ
- ฝ่ายเลขานุการคณะอนุกรรมการประสานการปฏิบัติตามนโยบายการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (อป.กรช.)
- คณะอนุกรรมการพัฒนากฎหมาย กฎ ระเบียบ สำนักข่าวกรองแห่งชาติ

ผลงานทางวิชาการ

-

ผู้วิจัยลำดับที่ 9

ชื่อ – สกุล นายกฤตย์ ธรรมพิทักษ์

ตำแหน่งปัจจุบัน นักวิชาการสรรพสามิตชำนาญการพิเศษ ดำรงตำแหน่ง
หัวหน้าฝ่ายป้องกันและปราบปราม 6 ส่วนป้องกันและปราบปราม 2
สำนักตรวจสอบ ป้องกันและปราบปราม กรมสรรพสามิต

สถานที่ทำงาน สำนักตรวจสอบ ป้องกันและปราบปราม กรมสรรพสามิต

โทรศัพท์ 098 695 6992

โทรสาร -

E-mail kritthampitak@gmail.com

วุฒิการศึกษา

- นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
- นิติศาสตรมหาบัณฑิต กฎหมายธุรกิจระหว่างประเทศ
  มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย
- รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- ประกาศนียบัตรผู้นำธุรกิจรุ่นใหม่ : กลยุทธ์รอดและโตในโลกเศรษฐกิจใหม่
  สถาบันวิทยาการธุรกิจและอุตสาหกรรม (วธอ.) และคณะเศรษฐศาสตร์
  มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ประกาศนียบัตรไทยกับประชาคมอาเซียนในเศรษฐกิจการเมืองโลก รุ่นที่ 10
  สถาบันประปกเกล้า
- ผู้กำกับการ รุ่นที่ 121 วิทยาลัยการตำรวจ กองบัญชาการศึกษา
  สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

ประสบการณ์การทำงาน

- นักวิชาการภาษีปฏิบัติการ สำนักแผนภาษี กรมสรรพสามิต
- นักตรวจสอบภาษีปฏิบัติการ สำนักตรวจสอบ ป้องกันและปราบปราม
  กรมสรรพสามิต
- นักวิชาการสรรพสามิตปฏิบัติการ สำนักตรวจสอบ ป้องกันและปราบปราม
  กรมสรรพสามิต
- นักวิชาการสรรพสามิตชำนาญการ สำนักตรวจสอบ ป้องกันและปราบปราม
  กรมสรรพสามิต

ผู้วิจัยลำดับที่ 10

ชื่อ – สกุล นางสาวปพัณพัทร์ สุนทรถาวรวงศ์

ตำแหน่งปัจจุบัน รักษาการในตำแหน่ง ผู้อำนวยการฝ่ายกฎหมายและสัญญา

สถานที่ทำงาน ฝ่ายกฎหมายและสัญญา
สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ

โทรศัพท์ 09 4513 8888

โทรสาร -

E-mail -

วุฒิการศึกษา

- นิติศาสตร์บัณฑิต (Second Class Honors) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- นิติศาสตร์มหาบัณฑิต กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาและเทคโนโลยีสารสนเทศ (1st CLASS HONOUR, Gold Medal) มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
- ประกาศนียบัตรกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาขั้นสูง: หลักปฏิบัติสากลและการดำเนินคดี สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา
- วุฒิบัตรวุฒิบัตรการวิเคราะห์การตรากฎหมายและการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมาย รุ่นที่ 6 สถาบันประปกเกล้า

ประสบการณ์การทำงาน

- รักษาการในตำแหน่งผู้อำนวยการฝ่ายกฎหมายและสัญญาฝ่ายกฎหมายและสัญญา สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ
- ผู้จัดการงานนิติกรรมและสัญญาด้านทรัพย์สินทางปัญญา ฝ่ายกฎหมายและสัญญา สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ
- วิทยากรบรรยายพิเศษในหัวข้อ “ทำ MOU/MOA/สัญญาอย่างไรให้ถูกต้องสมบูรณ์” ณ คณะแพทย์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- วิทยากรบรรยายในหัวข้อ “เรื่องที่หัวหน้าทีมวิจัย/ผู้จัดการ/หัวหน้างานควรทราบเกี่ยวกับกฎหมายในการปฏิบัติงานโครงการการพัฒนาศักยภาพผู้บริหารระดับกลาง สวทช. ยุคใหม่" ณ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ
- วิทยากรการประชุมเสวนาเรื่อง การบริหารจัดการ IP อย่างมืออาชีพ ณ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ

ผลงานทางวิชาการ

-

ผู้วิจัยลำดับที่ 11

ชื่อ – สกุล นางสาวสุชยา โมกขเสน

ตำแหน่งปัจจุบัน หัวหน้าโครงการประสานงานชายแดนประจำประเทศไทย

สถานที่ทำงาน สำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ (UNODC)

โทรศัพท์ 06 4121 9090

โทรสาร -

E-mail suchaya.mokkhasen@gmail.com

วุฒิการศึกษา

- ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาอาชญากรรมและความยุติธรรมระหว่างประเทศ (เกียรตินิยมอันดับ 1) John Jay College of Criminal Justice นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา
- รัฐศาสตรบัณฑิต สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (เกียรตินิยมอันดับ 1) คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประสบการณ์การทำงาน

- เจ้าหน้าที่โครงการอาชญากรรมข้ามชาติ (อาชญากรรมทางไซเบอร์) ประจำประเทศไทยของ UNODC (2562 – 2563)
- พนักงานสอบสวนคดีพิเศษ (ระดับชำนาญการ) (2557 - 2562) กองกิจการต่างประเทศและคดีอาชญากรรมระหว่างประเทศ กรมสอบสวนคดีพิเศษ กระทรวงยุติธรรม
- ทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานบังคับใช้กฎหมายในประเทศไทยและอาเซียน เพื่อป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมข้ามชาติทุกรูปแบบ

ผลงานทางวิชาการ

- รายงานประเมินความเสี่ยง: ศึกษาทัศนคติของชุมชนชายแดนต่อการลักลอบค้าของผิดกฎหมาย

ผู้วิจัยลำดับที่ 12

ชื่อ – สกุล นางสาวปวริศา ติ่งเพชรทองคำ

ตำแหน่งปัจจุบัน กรรมการผู้จัดการ

สถานที่ทำงาน บริษัท เอสพี สยาม คอนเนคท์ จำกัด

โทรศัพท์ 08 2443 9999

โทรสาร -

E-mail pavarisa.ying@hotmail.com

วุฒิการศึกษา

- นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- เนติบัณฑิตไทย

ประสบการณ์การทำงาน

- ที่ปรึกษาประธานสภากรุงเทพมหานคร
- อนุกรรมการพิจารณางบประมาณสภากรุงเทพมหานคร
- คณะทำงานรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม
- กรรมการผู้จัดการบริษัทเอสพีสยามคอนเนคท์จำกัด

ผลงานทางวิชาการ

-